

Hanne Bogen og Nina Drange

Gratis kjernetid

**Dokumentasjon av utvalget og
tilbudet til barna året før skolestart.
Rapport 1 November 2012**

Hanne Bogen og Nina Drange

Gratis kjernetid

Dokumentasjon av utvalget og
tilbudet til barna året før skolestart.
Rapport 1 November 2012

© Fafo 2012
ISSN 0804-5135

Innhold

Forord	5
I Hva er gratis kjernetid i barnehage?	6
Nærmere om organiseringen av tiltaket	7
Barnehagereform, maksimalpris og rett til barnehage.....	8
II Dokumentasjon av utvalget av barn	10
Utvalg	10
Definisjon av populasjon og barnehagebruk.....	10
Tilnærming til begrepet minoritetsspråklig.....	11
Bydeler i sammenligningsgruppen.....	11
Barnas bakgrunnskjennetegn.....	11
Barnehagebruk i ulike bydeler.....	14
Andelen barn i barnehage etter alder for kohortene født 2004 og 2005	18
Deltidsplass i barnehagen	20
Forskjeller i barnehagebruk i de ulike bydelene som tilbyr gratis kjernetid	22
Oppsummering bydelsforskjeller	27
Kjønnforskjeller.....	27
Barnehagebruk og barnas bakgrunn	28
III Tilbudet til barna året før skolestart	34
Barnehagedekning og kompetanse	35
Barnehagenes rammebetingelser	36
Kjennetegn ved kompetansen i barnehagene	37
Språkkartlegging og språkstimulering i Oslos barnehager	40
Skolestarterne	43
Nærmere om de enkelte bydelene	45
Bydel Bjerke	46
Bydel Grorud.....	49
Bydel Søndre Nordstrand.....	52
Bydel Stovner	55
Bydel Alna	56
IV Oppsummering	59
Litteratur/referanser	62
Appendix	63

Forord

Statistisk sentralbyrå (SSB) og Fafo fikk i 2011 i oppdrag av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) å evaluere ordningen med gratis kjernetid i barnehage for fire- og femåringer i fem bydeler i Oslo. Det gjelder bydelene Alna, Bjerke, Grorud, Stovner og Søndre Nordstrand. Evalueringen skal dels dokumentere effekten av gratis kjernetid-tilbudet for barnas skolerestater de første skoleårene, dels vurdere betydning av organiseringen av og innholdet i barnehagene for skolerestaterne. Videre skal betydningen av foreldresamarbeidet for skolerestaterne vurderes.

Vedlagte rapport er den første av to underveis-rapporteringer fra denne evalueringen. Denne delrapporten dokumenterer utvalget av de første kohortene av barn som inngår i undersøkelsen, og beskriver dessuten barnehage- og språkstimuleringstilbudet som tilbys barna som går i barnehage året før skolestart.

Rapporten har fire deler. Kapittel I gir en kort introduksjon til gratis kjernetid-ordningen slik den er utformet i fem bydeler i Oslo. SSB har hatt ansvar for kapittel II, som tar for seg dokumentasjonen av de kohortene av barn som vi per i dag har tilgjengelige data for. Fafo har hatt ansvar for kapittel III, som kartlegger barnehage- og språkstimuleringstilbudet. I kapittel IV oppsummerer vi de viktigste funnene i kapittel II og III.

Rapporten er ført i pennen av Hanne Bogen og Nina Drange, mens Kjetil Telle i SSB og Kaja Reegård og Jon Rogstad i Fafo har bidratt med kommentarer og innspill.

Prosjektet har en referansegruppe som følger prosjektet og bidrar med innspill underveis. Gruppen har bestått av Marie Wenstøp Arneberg (Kunnskapsdepartementet), Kjersti Eknes (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet), Aase Birgitte Gimnes (Kunnskapsdepartementet), Åse-Berit Hoffart/Hege Oftedal (Foreldreutvalget for Barnehager), Inger Kjelsberg (bydel Søndre Nordstrand), Line Opjordsmoen (BLD), Marcus Langberg Smestad (BLD) og Ragnhild Walberg (Oslo kommune). Vi takker medlemmene i referansegruppen for viktige og nyttige innspill i den pågående forskningsprosessen.

Oslo, november 2012

I Hva er gratis kjernetid i barnehage?

Gratis kjernetid, slik ordningen tilbys i fem bydeler i Oslo, er et tilbud om gratis barnehageplass 20 timer per uke. Per 2011 er det seks bydeler i Oslo som tilbyr en slik ordning: Bjerke, Grorud, Stovner, Alna, Søndre Nordstrand og Gamle Oslo. I de fem første bydelene gjelder ordningen fire- og fem-åringer, i Gamle Oslo femåringer (i 2012 og 2013).¹ Bydelene er valgt ut fordi de har en høy andel minoritetsspråklige barn. Det er ordningen i de fem først nevnte bydelene som i denne omgang skal evalueres og som omtales i denne rapporten.

Målsettingen med gratis kjernetid er å styrke språkutviklingen og sosialiseringen hos barn. I tilskuddsbrevet fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet for 2012 står følgende om målsettingen for tiltaket:

«Formålet med forsøket med gratis kjernetid er, gjennom økt deltakelse i barnehage, å forberede barna på skolestart, å bedre norskkunnskapene for minoritetsspråklige barn og å bidra til sosialiseringen generelt. En målsetting med forsøket er å sikre en målrettet oppfølging av foresatte med innvandrerbakgrunn, slik at de kan bidra til at barna kan følge ordinær undervisning på skolen. Forsøket har også som formål å øke forståelsen hos foreldrene for betydningen av norsk språk, og for deltakelse i sosiale aktiviteter. Tiltaket skal også bidra til å sikre at barnehagepersonalet har god kompetanse i flerkulturell pedagogikk og språkstimulering.»

Gratis kjernetid tilbys alle barn i de aktuelle aldersgruppene i de fem bydelene, uavhengig av om de allerede går i barnehage eller ikke. Tilbudet gjelder både for heldagsbarnehage og korttidsbarnehage, men går barnet i heldagsbarnehage, må de resterende timene utover de 20 gratistimene betales av foreldrene. For et korttidsbarnehagetilbud med f.eks. fire timer per dag, blir tilbudet gratis. Ved at deler av barnehageoppholdet er gratis, muliggjøres at også foreldre med lav inntekt kan ha barna i barnehage enten som et heldags- eller et korttidstilbud. Tiltaket er, som det er formulert i tilskuddsbrevet referert over, særlig rettet inn mot minoritetsspråklige barn og deres foreldre, men også norsk-språklige barn er målgruppe for tiltaket.

Tilbudet om gratis kjernetid i de fem bydelene som her studeres, ble gradvis faset inn. Det ble først startet opp i bydel Stovner i siste halvår i 2006 og ble fra og med 2007

¹ Ordningen i Gamle Oslo gjaldt treåringer 2010 og fireåringer i 2011. For 2012 og 2013 vil tiltaket gjelde for 5-åringene. Gamle Oslo hadde også tidligere som en forsøksordning et tilbud om gratis kjernetid. Forsøket ble igangsatt i 1998 og er evaluert av NOVA og Høgskolen i Hedmark. Drange og Telle (2010) studerer effekten av dette forsøket og et liknende forsøk i Grünerløkka på barnas senere skolekarakterer. I tillegg til de fem bydelene vi evaluerer og Gamle Oslo, tilbys i dag gratis kjernetid i byene Bergen og Drammen.

også startet opp i de andre fire bydelene, først for fem-åringene, etter hvert også for fire-åringene. Tilbudet om gratis kjernetid i barnehage i de fire Groruddalssatsingen, men har en egen bevilgning.² Tilsvarende er gratis kjernetid i bydel Søndre Nordstrand en del av Oslo Sør-satsingen. Gratis kjernetid i barnehage er et virkemiddel i områdesatsingen. Den årlige bevilgningen er på 50 millioner kroner for de fem satsingsbydelene. Den langt største delen av bevilgningen går til å kompensere bydelene for den reduserte foreldrebetalingen. Det resterende beløpet skal benyttes til følgende, slik det er formulert i tilskuddsbrevene:

- rekruttere barn til barnehagene
- systematisk språkstimulering i barnehagene
- kompetanseheving av ansatte i barnehagene
- tiltak rettet mot foresatte, spesielt mødrene. Tilbudet om gratis kjernetid skal ses i sammenheng med kommunens norskundervisning for foresatte.

Tiltaket gratis kjernetid har med andre ord et videre sikte enn bare å nå barna. Ved å trekke foreldrene mer aktivt med, ved gjennom ulike tiltak å styrke deres muligheter til å følge opp egne barn, håper man å kunne styrke barnas språkutvikling og lette deres overgang til skole.

Nærmere om organiseringen av tiltaket

Selv om tiltaket har relativt klart definerte fokusområder (som nevnt over), er det ikke ment å fungere isolert fra øvrige aktiviteter i bydelene som kan støtte opp om målsettingene for tiltaket. Det sies i flere av de tidligere tilskuddsbrevene fra staten til Oslo kommune at tiltaket skal ses i sammenheng med andre statlige tilskudd og bevilgninger som skal fremme språkstimulering og bedre språkforståelse blant barn i førskolealder og at bydelene skal ”nyttiggjør seg de erfaringer som er gjort i ulike tiltak og tilskuddsordninger som allerede er etablert og igangsatt på barnehageområdet. Dette gjelder særlig tilskudd til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder» (tilskuddsbrev av 8.5.2006) og «Bevilgningen må ses i sammenheng med andre statlige tilskudd og bevilgninger for å fremme språkstimulering og bedre språkforståelse blant barn i førskolealder» (tilskuddsbrev av 9.1.2009).³ Dette kravet er imidlertid ikke fremhevet i senere tilskuddsbrev. Alle de fem bydelene har over en lengre tid hatt en stor andel minoritetsspråklige barn og hadde derfor også forut for tilbudet om gratis kjernetid satt i gang språkstimulerende tiltak til barn både med og uten barnehageplass.

Det er også parallelt med ordningen med gratis kjernetid satt i gang andre tidsavgrensede prosjekter som har til formål å styrke førskolebarns språkutvikling og overgang til

² Groruddalssatsingen er et samarbeid mellom Oslo kommune og staten. I utgangspunktet dekker staten utgifter til forsøket med gratis kjernetid, men det har vært en mindre egenandel fra Oslo kommune noen år på grunn av merforbruk i forsøket.

³ Det er slik bydelene har oppfattet «oppdraget», at midlene skal benyttes fleksibelt og ses i sammenheng med andre midler til tilknyttede områder.

skole. Her kan spesielt nevnes Språkløftet, et nasjonalt språkutviklingsprosjekt som startet i 2007 og ble avsluttet ved utgangen av 2011. Prosjektet følger et utvalg barn de siste to årene i barnehage og de første to årene i skole. Prosjektet har blant annet gått i de fem bydelene som er med i gratis kjernetid-forsøket.⁴ Selv om Språkløftet i utgangspunktet bare omfatter 20 førskolebarn i hver av de deltagende kommunene/bydelene, som så fikk nær oppfølging, viser det seg at dette tiltaket når bredere enn bare de 20 barna. Også de andre barna i de barnehagene disse 20 går i, har fått tilgang til de språkstimulerings tiltakene som settes i gang gjennom Språkløftet, for eksempel dersom en bydel har kjøpt inn spesielle språkstimuleringsverktøy eller knytter til seg språkpedagogkompetanse. Den tilknyttede språkpedagogkompetansen kan også nyttiggjøre sin kompetanse i de øvrige barnehagene i bydelen ved for eksempel å veilede personalet i disse barnehagene. Språkløftet har med andre ord et langt bredere «nedslagsfelt» enn de 20 barna som er plukket ut til å delta i forsøket. Det har som nevnt vært intensjonen at ordningen med gratis kjernetid skulle bygge videre på og nyttiggjøre seg av eksisterende/pågående aktiviteter. Midlene som har vært bevilget til gratis kjernetid, bortsett fra midlene som skal dekke foreldrebetalingen for de 20 gratistimene, har derfor vært benyttet til å understøtte eksisterende aktivitet like mye som å sette i gang ny aktivitet. Det gjelder særlig selve språkstimuleringen, f.eks. ved ansettelse av språkpedagog eller innkjøp av språkstimuleringsverktøy. Dermed kan det bli vanskelig å skille ut de tiltakene som kan spores tilbake til gratis kjernetid-tiltaket isolert sett og hva som er resultat av en mer samlet satsing i den enkelte bydel. Det gjelder også den språkstimuleringen som er satt i gang i bydelene. Organiseringen av tiltaket er nærmere gjort greie for i Bogen og Reegård (2009).

Barnehagereform, maksimalpris og rett til barnehage

I 2003 vedtok Stortinget en barnehagereform gjennom det såkalte barnehageforliket, som innebar at det skulle oppnås full barnehagedekning i løpet av 2005 (se f.eks. Veland og Bogen 2005). I tillegg skulle det innføres en maksimalpris på foreldrebetaling i barnehage for å redusere de økonomiske barrierene mot å benytte barnehage. Nå skjedde ikke alt dette i løpet av 2005, men i løpet av årene siden har det skjedd en kraftig utbygging av barnehagene i hele landet, inkludert Oslo. Videre er det per 1.1.2009 innført en rett til barnehageplass.

Utbyggingen av barnehager har skjedd helt uavhengig av forsøket med gratis kjernetid og vært finansiert over andre statlige midler enn midlene som har vært avsatt til gratis kjernetid. Innenfor gratis kjernetid-midlene har det vært rom for (del-)finansiering av for eksempel korttidsbarnehager rettet mot foreldre som i første omgang ønsker et korttids-tilbud og et dermed gratis tilbud til sine barn (dersom korttidsstilbudet er fire timer per dag). Dette kommer vi nærmere tilbake til i presentasjonen av den enkelte bydel.

⁴ Prosjektet har vært gjennomført i ni kommuner, inkludert de samme fem bydelene i Oslo som vår studie omfatter og har blitt evaluert av Rambøll og Telemarksforskning (se f.eks. Rambøll 2009 og Hagen m. fl. 2012).

At så godt som alle 5-åringer (og de fleste andre yngre barn) har et barnehagetilbud, har altså i utgangspunktet ingen ting med gratis kjernetid-tilbudet å gjøre, men kombinasjonen av at det nå finnes et barnehagetilbud til så godt som alle 5-åringer (og andre), at det er etablert en maksimalpris på barnehageplass og at deler av barnehagetilbudet er gratis i de fem bydelene, kan nok ha ført til at søkningen til barnehage i de fem bydelene er høyere enn den ellers kunne ha vært. Gratis kjernetid-ordningen har med andre ord fått «drahjelp» av andre reformer og satsinger på barnehageområdet. Dette understreker viktigheten av å benytte en sammenligningsgruppe når vi skal evaluere effekten av gratis kjernetid. Ved å se på utviklingen i andre bydeler i Oslo kan vi ta ut effekten av generelle trender som makspris og økt barnehagedekning. Vi kan imidlertid ikke ta ut effekten av andre tiltak som kun er gjennomført i bydelene som også tilbyr gratis kjernetid.

II Dokumentasjon av utvalget av barn

I dette kapitlet vil vi dokumentere bakgrunnen til barna vi skal inkludere i de senere analysene. Dessuten vil vi presentere en rekke figurer som beskriver bruken av barnehage, både over tid og på tvers av bydeler.

Utvalg

SSB sin del av evalueringen av gratis kjernetid vil først og fremst bestå av en effektevaluering av tilbudet. Målet er å avdekke den kausale effekten av tilbudet på barnas skoleprestasjoner i første, andre og tredje klasse. For å estimere den kausale effekten trenger vi en sammenligningsgruppe, en gruppe av barn som ikke ble omfattet av tilbudet. Dette vil vi prøve å få til gjennom å sammenligne utviklingen til barn i bydeler som tilbød gratis kjernetid med utviklingen til barn i enkelte andre bydeler i Oslo uten et slikt tilbud. Vi har derfor i denne første rapporten inkludert informasjon om barn, deres bakgrunn og barnehagebruk i både bydeler som tilbyr gratis kjernetid og i bydeler uten tilbud. Merk også at vi i de kvantitative analysene vil anvende samtlige kohorter av barn vi har tilgjengelig informasjon om, den tidligste er barna født i 2004.

Fordi vi når vi slutfører denne første underveisrapporten kun har tilgang til barnehagebruk til og med høsten 2011, vil vi bare inkludere kohortene som er født i 2004 og 2005 i flere av figurene. Disse barna startet på skolen henholdsvis høsten 2010 og høsten 2011, og datamaterialet vårt gir oss per i dag muligheten til å følge deres barnehagebruk til skolestart. Utvalgskriterier og definisjoner som anvendes i denne rapporten vil imidlertid være de samme som anvendes i neste rapport.

Definisjon av populasjon og barnehagebruk

Vi tar utgangspunkt i data fra Folkeregisteret som inneholder alle som er registrert bosatt i en gitt bydel per 1. januar det enkelte år. Dette er populasjonen vår, og når vi regner ut andel som går i barnehage, er dette nevneren, altså tallet under brøkstreken. Med utgangspunkt i Oslo kommunes barnehageregister definerer vi barnehagebruk samme dato, altså hvorvidt et barn er registrert med startdato før 1. januar, og med sluttdato etter denne datoen. Dette må vi gjøre for at barnehagebruk skal samsvare med datoen vi vet barna er bosatt i Oslo. De aller fleste barna starter i barnehage i august, og blir da registrert i barnehage ved inngangen av året etter (1. januar). Dette impliserer at barn som er omfattet av tilbudet om gratis kjernetid, er de som bor i en bydel som tilbyr dette, ved inngangen av året de fyller fem år, samt ved inngangen av året de fyller seks. Svært få barn som starter i august slutter igjen før 1. januar, og det er derfor ingen fare for at vi underestimerer andelen barn i barnehage i særlig grad med den definisjonen vi

legger til grunn. Det er imidlertid viktig å notere seg at barna kan gå i barnehage utenfor bydelen, så lenge de benytter en barnehage i Oslo. Dersom de går i en barnehage utenfor Oslo, vil de ikke registreres i barnehage. Dersom barna bor utenfor Oslo men likevel går i barnehage i Oslo, vil heller ikke disse barna regnes inn i vårt mål på barnehagebruk.

Tilnærming til begrepet minoritetsspråklig

Vi har ikke register på hvilket språk barna snakker. Vi har bare informasjon om bakgrunnen til barna. Med utgangspunkt i denne bakgrunnsinformasjonen ønsker vi å lage en definisjon som dekker barna som snakker et minoritetsspråk hjemme. Følgende barn er definert inn i denne gruppa:

- barn født i Norge, men med begge foreldre født utenfor Norge
- barn født utenfor Norge med begge foreldre født utenfor Norge
- barn med en eller to foreldre født i Norge, men med alle fire besteforeldre født utenfor Norge

Fordi vi ikke med sikkerhet kan si om disse barna faktisk er minoritetsspråklige, vil vi referere til det mer presise ”barn med innvandrerbakgrunn”.

Bydeler i sammenligningsgruppen

For å gjøre overbevisende kausale analyser, trenger vi et mål på det kontrafaktiske utfallet, i dette tilfellet den karakteren barna ville ha fått dersom de ikke fikk tilbud om gratis kjernetid. Vi har valgt å inkludere følgende bydeler i sammenligningsgruppen: Grünerløkka, Gamle Oslo, Sagene, St. Hanshaugen, Nordre Aker, Østensjø og Nordstrand. I perioden og for kohortene vi skal se på, fantes det ikke kjente tilbud om gratis kjernetid i disse bydelene. Gamle Oslo innførte riktignok gratis kjernetid for treåringene fra høsten 2010, for kohorten født 2007. Disse barna fikk også kjernetid som fire- og fem-åringer. Når vi analyserer effekter for barna født 2007 må vi ta Gamle Oslo ut av kontrollgruppen, fordi denne kohorten fikk tilbud om gratis kjernetid på lik linje med de øvrige kjernetid-bydelene.

Barnas bakgrunnskjennetegn

Når vi skal analysere effektene av gratis kjernetid på barns skoleprestasjoner, ønsker vi å sammenligne barn som er så like som mulig. Vi vil gjerne kunne sammenligne utviklingen til et barn med lav sosioøkonomisk bakgrunn⁵ i en bydel som tilbyr gratis kjernetid med utviklingen til et annet barn med samme lave sosioøkonomiske bakgrunn i en bydel

⁵ Vi bruker her begrepet lav sosioøkonomisk bakgrunn om familier med lav inntekt og/eller lav utdanning.

som ikke tilbyr gratis kjernetid. I Oslo har de ulike bydelene forskjellig befolkningssammensetning, og dette vil vi gjerne kunne kontrollere for. Derfor har vi konstruert et datasett med en rekke opplysninger om barnas bakgrunn. Fra databasen FD trygd har vi hentet opplysninger om mors og fars pensjonsgivende inntekt og om mor eller far mottar uføretrygd eller tilsvarende overføring. Fra Norsk utdanningsdatabase har vi opplysninger om hvorvidt mor og far har fullført henholdsvis videregående skole eller utdanning på høyere nivå.

Når vi skal gjøre effektanalyser av kjernetid på barnas skoleprestasjoner, må vi kontrollere for kjennetegn ved foreldrene som måles før barnet får tilbudet. Foreldres kjennetegn kan også bli påvirket av gratis kjernetid. For eksempel kan vi tenke oss at mødre med tilgang på gratis kjernetid jobber mer enn mødre som ikke har dette tilbudet. Hvis vi da sammenligner barna som fikk tilbudet med barna i bydeler uten slikt tilbud (slik vi vil gjøre når vi skal gjennomføre effektanalysene), vil mors arbeidstilbud være en dårlig kontroll, fordi vi ”blander inn” effekten av en endring i mors adferd i effekten vi estimerer for barna. Foreldres kjennetegn er derfor målt året barnet fyller tre (vi husker at barna i bydeler som fikk gratis kjernetid fikk dette tilbudet fra august det året de fylte fire). Merk at vi i effektanalysene vi skal gjøre også vil se på endringer i mors og fars adferd etter at tilbudet ble innført. Da vil foreldres adferd være utfallet i analysene, og ikke kontrollvariabler. I Tabell 1 under presenteres deskriptiv statistikk for barna i de ulike bydelene for kohortene født 2004 og 2005. Det er altså disse som er inkludert i de fleste figurene i denne første delrapporten (med unntak av Figur 1 og Figur 2 som inkluderer alle vi har informasjon om).

Tabell 1A: Deskriptiv statistikk, barn født 2004 og 2005, foreldres kjennetegn målt året barna fyller 3

	Bydeler med gratis kjernetid Barn uten innvand- rerbakgrunn	Bydeler med gratis kjernetid Barn med innvand- rerbakgrunn	Bydeler uten gratis kjernetid Barn uten innvand- rerbakgrunn	Bydeler uten gratis kjernetid Barn med innvandrerbakgrunn
Andelen jenter	0,50	0,49	0,49	0,51
Mor fullført vgs	0,75	0,26	0,87	0,19
Mor fullført univ⁶	0,49	0,10	0,62	0,08
Mors utd ukjent	0,06	0,42	0,04	0,53
Far fullført vgs	0,70	0,36	0,82	0,32
Far fullført univ	0,42	0,16	0,62	0,15
Fars utd ukjent	0,12	0,28	0,09	0,32
Mor trygd	0,02	0,01	0,01	0,00
Far trygd	0,01	0,04	0,01	0,06
Mors inntekt	278 332	121 160	352 625	83 700
Fars inntekt	444 903	312 706	595 660	236 770
Andel m inv bakg	0,60	0,60	0,28	0,28
N	1670	2479	4436	1715

I tabellen ser vi gjennomsnittsverdier for familiebakgrunn for barn uten og med innvandrerbakgrunn. Vi ser at barn uten innvandrerbakgrunn i bydeler som tilbyr gratis kjernetid (se første kolonne) kommer fra familier med lavere sosioøkonomisk status sammenlignet med barn i bydeler som ikke tilbyr gratis kjernetid (tredje kolonne). Familiene i bydeler med gratis kjernetid har typisk noe lavere utdanning og inntekt enn familiene i sammenligningsbydelene. Dette er i tråd med hva vi kan forvente siden bydelene som tilbyr gratis kjernetid ligger i Oslo øst, og det er kjent at disse bydelene har flere familier med lav sosioøkonomisk status (se for eksempel Mogstad 2005). Det er imidlertid interessant å se at forskjellen i bakgrunnskarakteristika for familier med innvandrerbakgrunn er langt mindre på tvers av bydeler som tilbyr gratis kjernetid og bydeler uten tilbud. Tendensen ser ut til å gå i motsatt retning for disse gruppene, med en noe høyere andel mødre og fedre som har fullført videregående, og en høyere inntekt for både mødre og fedre her. Dette tyder på at familier med innvandrerbakgrunn i bydeler som tilbyr gratis kjernetid har en noe høyere sosioøkonomisk status enn familiene med innvandrerbakgrunn uten tilbud.

Fordi vi ikke har muligheten til å følge hele barnehageløpet til barna født i 2006 og 2007, vil disse kohortene få en bredere omtale i neste underveisrapport. Imidlertid vet vi hvilke bakgrunnskarakteristika barna har, og under presenteres disse i en tilsvarende tabell som den vi så for barna født 2004 og 2005. Vi ser at det er få endringer i bakgrunnen til barna i de ulike bydelene på tvers av disse kohortene.

⁶ Dette innebærer at mor har fullført noe utdanning på universitets- eller høyskolenivå.

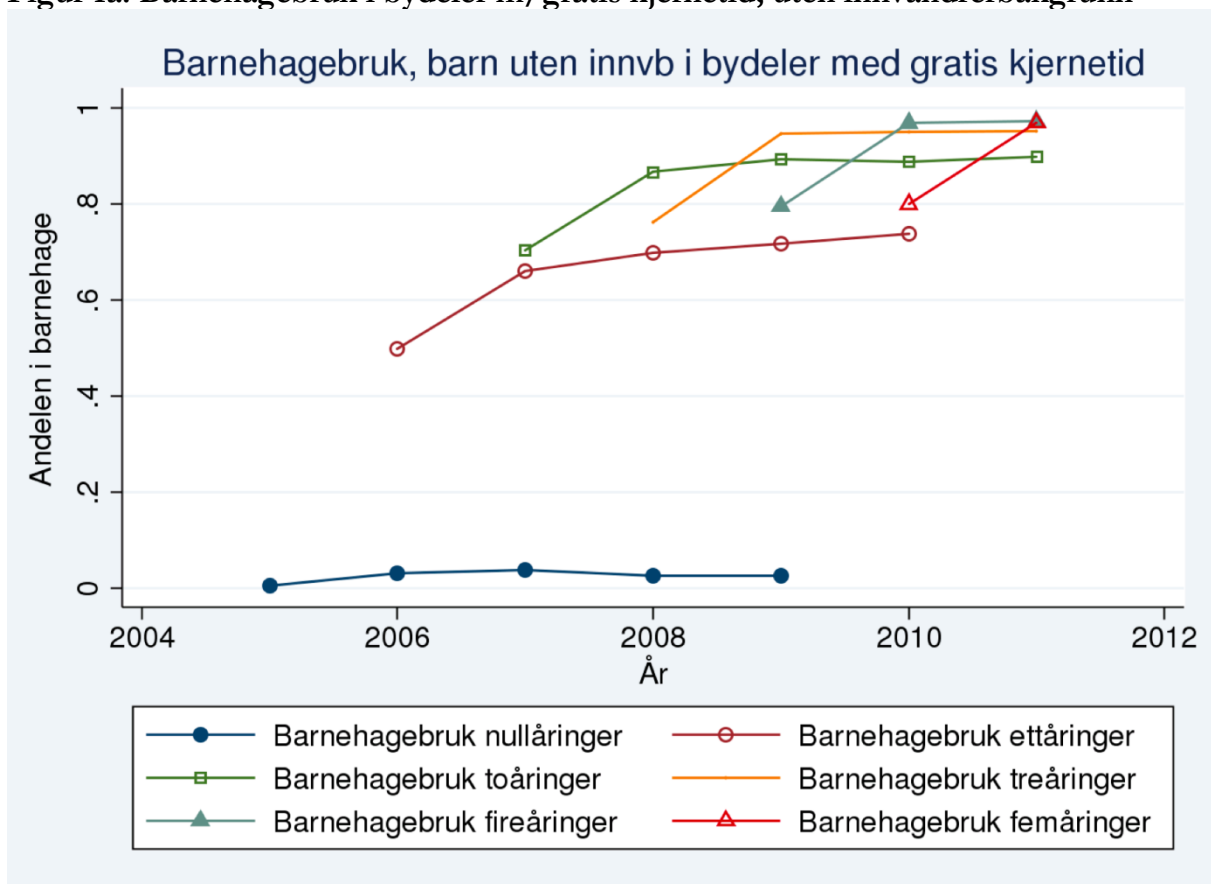
Tabell 1B: Deskriptiv statistikk, barn født 2006 og 2007, foreldres kjennetegn målt året barna fyller 3

	Bydeler med gratis kjernetid Barn uten innvand- rerbakgrunn	Bydeler med gratis kjernetid Barn med innvand- rerbakgrunn	Bydeler uten gratis kjernetid Barn uten innvand- rerbakgrunn	Bydeler uten gratis kjernetid Barn med innvandrerbakgrunn
Andel jenter	0,49	0,48	0,49	0,48
Mor fullført vgs	0,76	0,25	0,87	0,21
Mor fullført univ	0,52	0,10	0,71	0,11
Mors utd ukjent	0,08	0,45	0,06	0,49
Far fullført vgs	0,71	0,31	0,81	0,33
Far fullført univ	0,43	0,14	0,62	0,17
Fars utd ukjent	0,12	0,33	0,10	0,35
Mor trygd	0,01	0,01	0,00	0,00
Far trygd	0,01	0,02	0,00	0,03
Mors inntekt	329 049	139 722	380 770	114 321
Fars inntekt	480 269	335 391	576 604	271 380
Andel m inv bakg	0,59	0,59	0,25	0,25
N	1890	2732	5168	1759

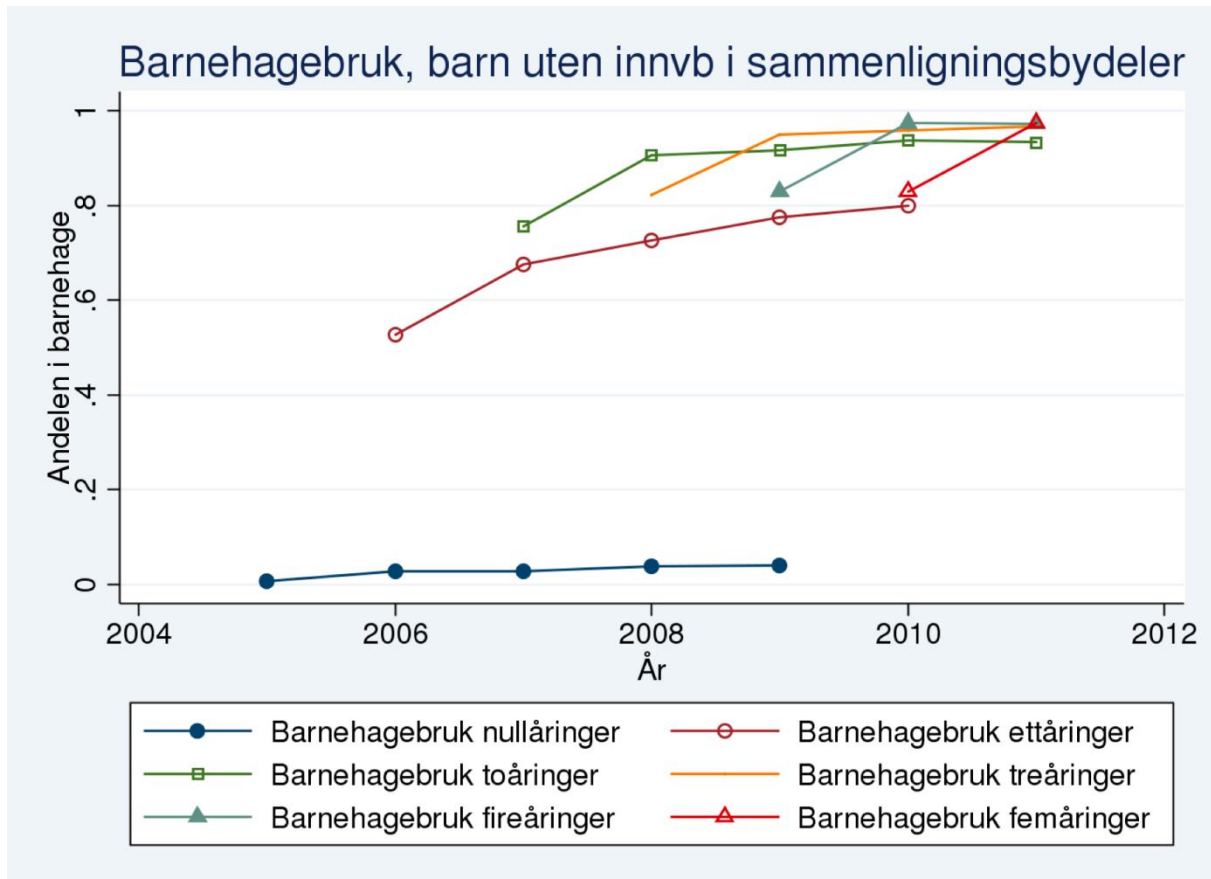
Barnehagebruk i ulike bydeler

Vi skal nå se mer på hvordan andelen barn i barnehage varierer på tvers av bydeler og med barns alder. De første to figurene vi skal se på viser barnehagebruken i bydeler som tilbyr gratis kjernetid og i sammenligningsbydelene for barn uten innvandrerbakgrunn over flere år. De to neste figurene viser det samme, men her har vi kun inkludert barn med innvandrerbakgrunn, og ser på bruken blant disse barna. Som det fremgår av figurene, er datagrunnlaget vårt foreløpig litt begrenset fordi vi kun har tilgang til barnehagebruk for kohorter født fra og med 2004 til og med høsten 2011. Der er likevel mulig å få et bilde av utviklingen i denne perioden. Siden barnehagebruk måles ved inngangen til et nytt kalenderår, er gruppen femåringer under å forstå som barna som går det siste året i barnehagen før skolestart. I figur 1a og 1b ser vi at det er en svak økning i andelen barn uten innvandrerbakgrunn som går i barnehage i perioden, både i bydeler som tilbyr gratis kjernetid og i sammenligningsbydelene. Gruppen av barn uten innvandrerbakgrunn ser ut til å ha svært like trender i bruk av barnehage i bydeler med (1a) sammenlignet med bydeler uten tilbud (1b).

Figur 1a: Barnehagebruk i bydeler m/gratis kjernetid, uten innvandrerbakgrunn

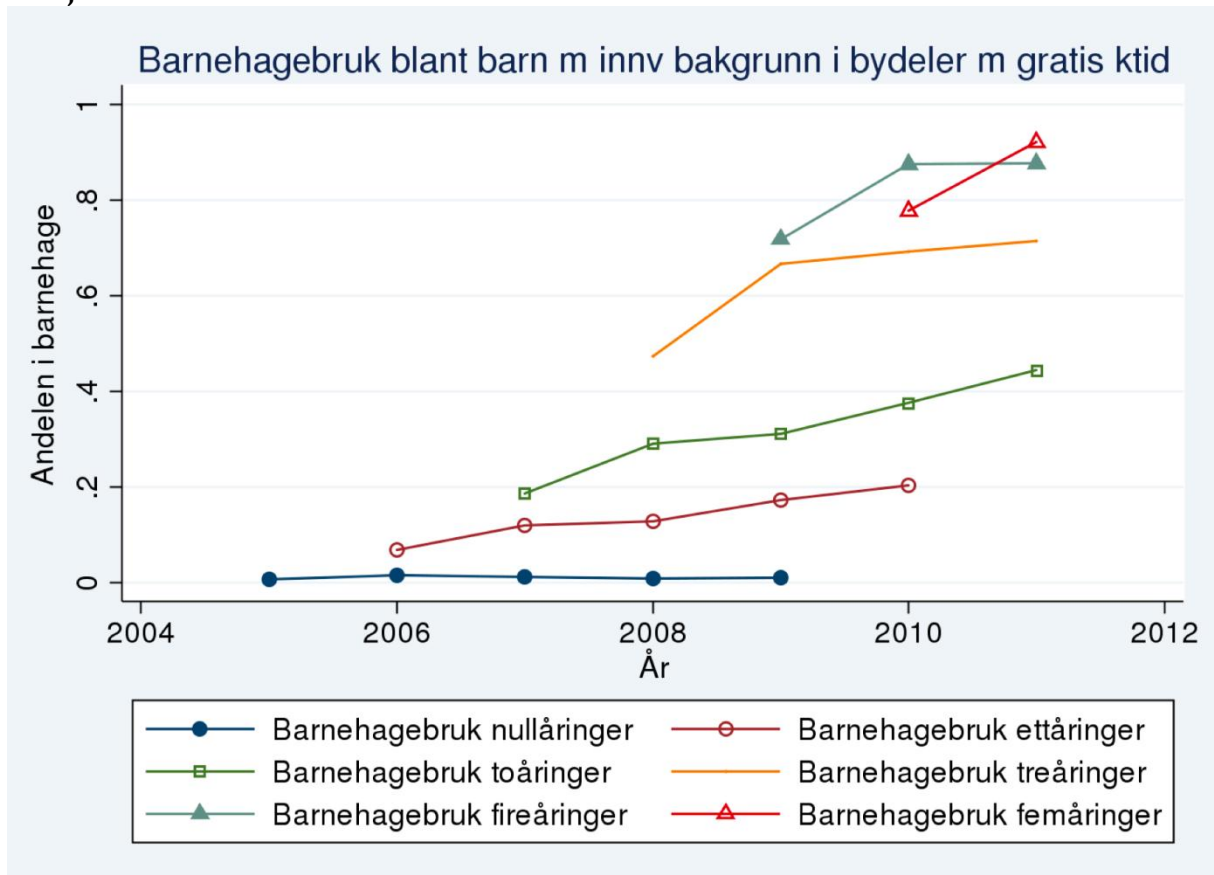

Figur 1b: Barnehagebruk i bydeler u/gratis kjernetid, uten innvandrerbakgrunn

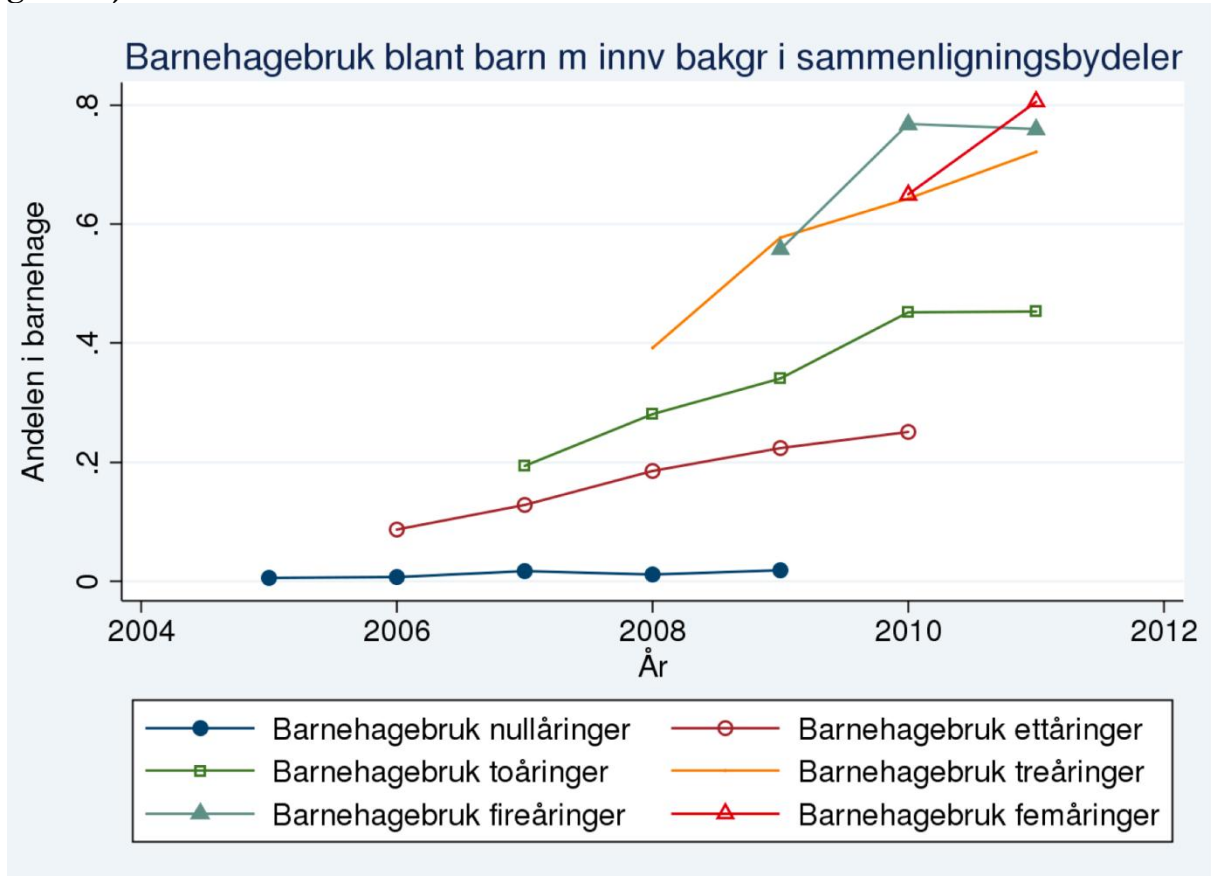

I Figur 2a og 2b under ser vi hvordan barnehagebruken endrer seg med alder og over tid for gruppen av barn med innvandrerbakgrunn. Vi ser at andelen av barna med innvandrerbakgrunn som benytter barnehage er lavere blant de yngre barna enn det vi så for barna uten innvandrerbakgrunn (i Figur 1a og 1b). Vi ser at dette endrer seg når barna blir eldre. Nå er ikke forskjellen så stor lenger, og særlig ikke for femåringene. Her og blant fireåringene ser det ut til å være utstrakt barnehagebruk også blant barn med innvandrerbakgrunn. Slik vi så i figuren som viser barnehagebruken blant barn uten innvandrerbakgrunn, er det også for barna med innvandrerbakgrunn en svak økning i barnehagebruken i perioden. Det samme gjelder for de yngste barna. Vi ser også at bruken av barnehage blant de yngste barna er ganske lik i bydeler som tilbyr gratis kjernetid sammenlignet med bydeler uten tilbud. For de eldre barna er dette ikke tilfelle, her ser vi at bruken er høyest i bydeler som tilbyr gratis plass i barnehage.

Figur 2a: Barnehagebruk blant barn med innvandrerbakgrunn, bydeler med gratis kjernetid

Figur 2b: Barnehagebruk blant barn med innvandrerbakgrunn, bydeler uten gratis kjernetid

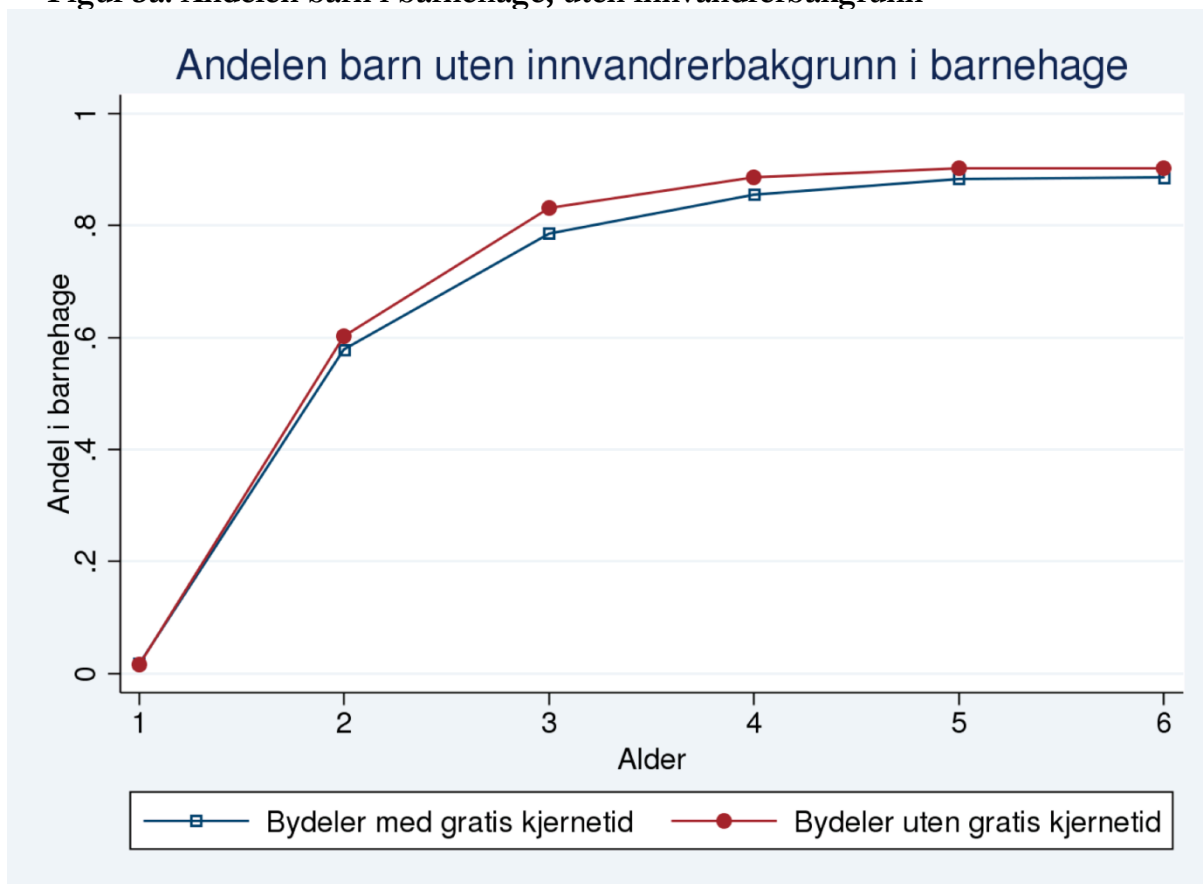

Andelen barn i barnehage etter alder for kohortene født 2004 og 2005

Figur 3a og 3b under viser andelen barn i barnehage i bydeler som tilbyr gratis kjernetid og bydeler som ikke gir dette tilbudet (sammenligningsbydeler) for kohortene født 2004 og 2005. Figur 3a viser utviklingen i barnehagebruk for barn uten innvandrerbakgrunn, mens Figur 3b viser utviklingen i barnehagebruk for barn med innvandrerbakgrunn. Som beskrevet tidligere, er barnehagebruk definert som hvorvidt man gikk i barnehage ved inngangen til det året man fyller ett år, to år osv. Årsaken til at så få ettåringer er i barnehage er altså at barnehagebruken er målt ved inngangen til det året barnet fylte ett, og da er det få som har rukket å få barnehageplass. Denne måten å måle på medfører også at en eventuell effekt av gratis kjernetid vil være tydelig først ved inngangen til kalenderåret barnet fyller fem, siden tilbudet gis fra høsten av det året barnet fyller fire.

Som det fremgår av Figur 3a, er det barnehagebruken for barn uten innvandrerbakgrunn ganske lik på tvers av bydeler som tilbyr gratis kjernetid og bydeler uten tilbud. Bruken ligger litt under for alle aldersgrupper i bydeler som tilbyr gratis kjernetid, men det er små andeler som skiller.

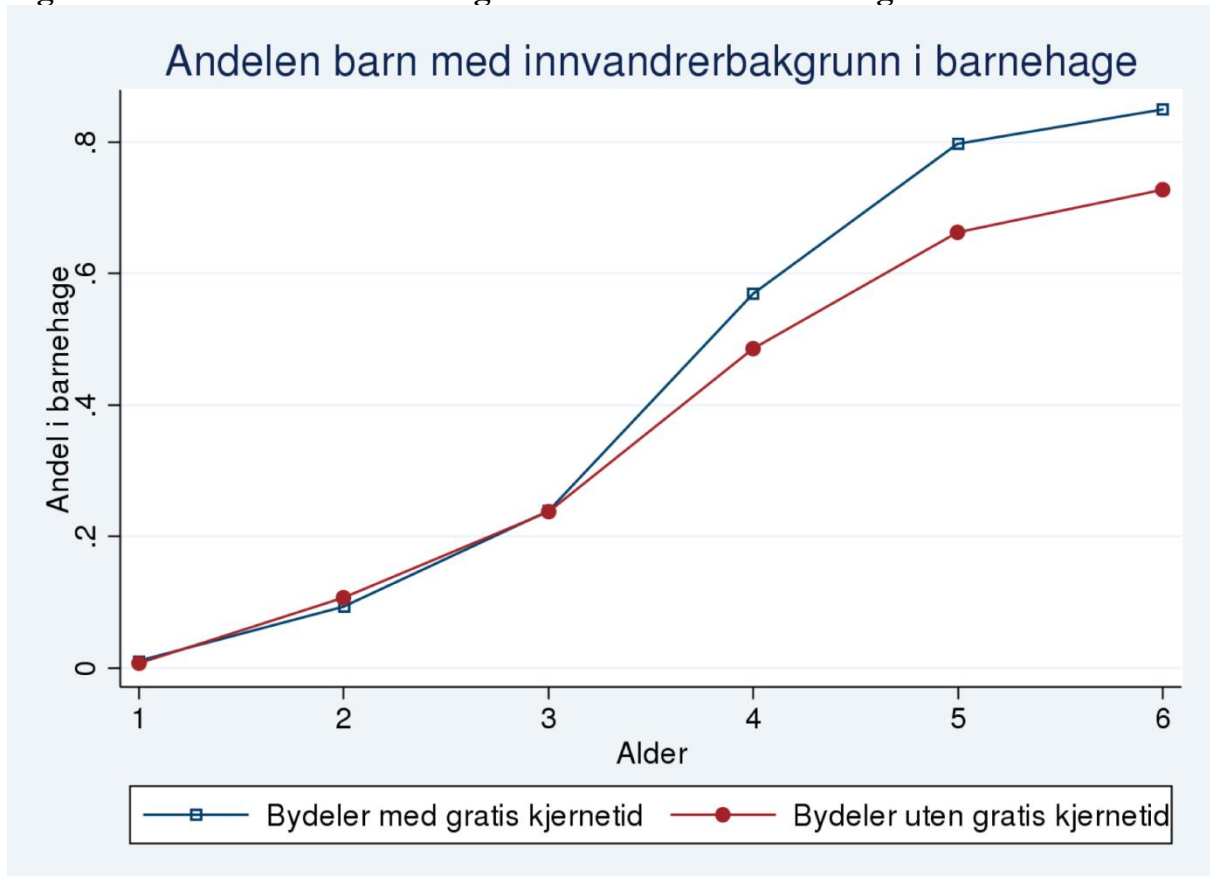
Figur 3a: Andelen barn i barnehage, uten innvandrerbakgrunn

I figur 3b fokuserer vi på det vi er mest opptatt av, nemlig bruken av barnehage blant barn med innvandrerbakgrunn. Det første vi legger merke til, er at bruken ved inngangen til året barna fyller to og tre er markant lavere for barn med innvandrerbakgrunn både i bydeler som tilbyr og ikke tilbyr gratis kjernetid, enn hva vi så var tilfelle for populasjonen av barna uten innvandrerbakgrunn i figur 3a. Bare rundt 25 prosent av barn med innvandrerbakgrunn går i barnehage ved inngangen til året de fyller tre. For barn uten innvandrerbakgrunn er den tilsvarende andelen ca. 80. Vi ser også i Figur 3b at andel barn i barnehage i bydeler som tilbyr gratis kjernetid er ganske lik andelen i bydeler uten tilbud fram til inngangen av året barna fyller fire. Nå ser det ut til at andelen øker til et noe høyere nivå enn i bydeler som ikke har tilbudet. Fra året barna fyller fem er andelen barn med innvandrerbakgrunn i barnehage på omtrent 80 prosent i bydeler med tilbud, mens den er noe lavere, ca. 70 prosent i bydeler som ikke tilbyr gratis kjernetid. Dette er i tråd med hva vi kan forvente hvis gratis kjernetid gjør at flere ønsker å sende barnet sitt i barnehage. Imidlertid er det litt underlig at denne trenden ser ut til å starte året før barnet når alderen som kvalifiserer til gratis kjernetid. Dette kan henge sammen med at tidligere studier rapporterer at enkelte bydeler åpner for å inkludere treåringer i korttidsbarnehagene dersom det er ledige plasser (Bogen og Reegård 2009). At barnehage er

mer kjent blant familier med innvandrerbakgrunn, kan også bidra til at barnehagedeltakelsen øker allerede fra barna er tre år.

Figur 3b: Andelen barn i barnehage: Barn med innvandrerbakgrunn

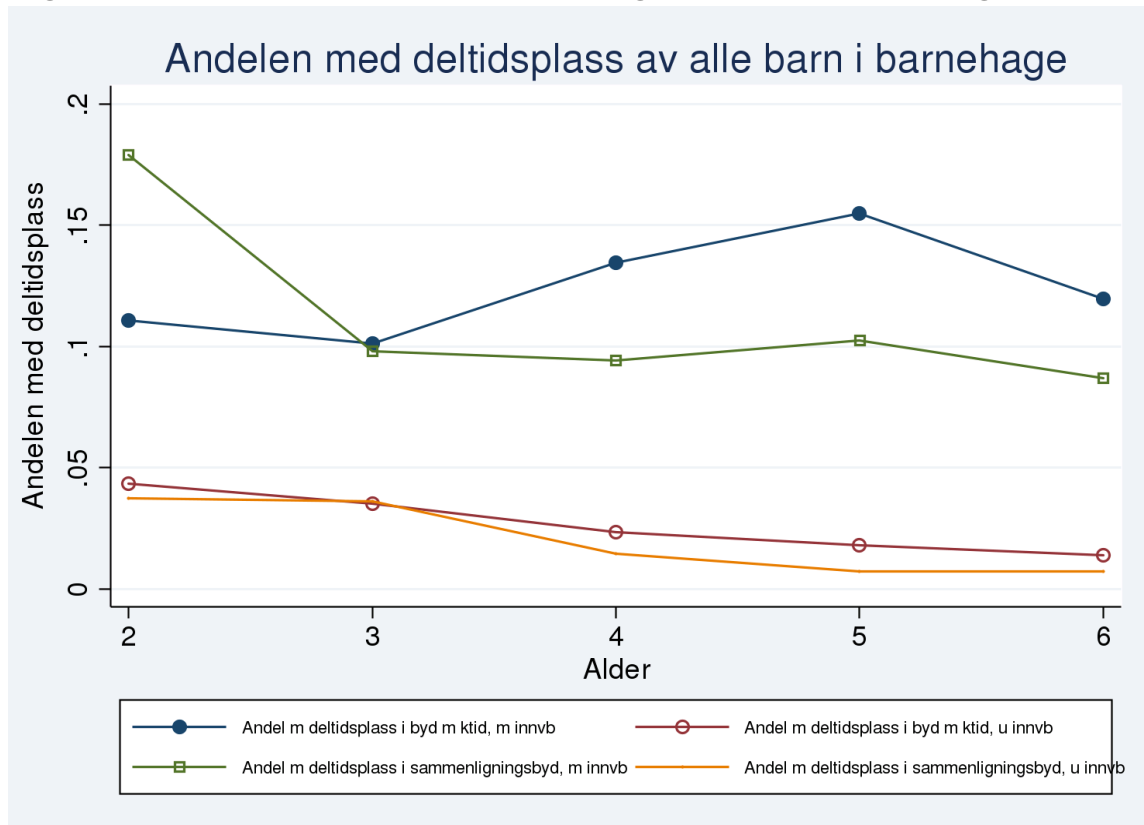

Deltidsplass i barnehagen

Gratisplass i barnehage i bydelene som tilbyr gratis kjernetid utgjør i utgangspunktet en deltidsplass (20 timer i uken). Dersom foreldrene ønsker det, kan de betale det overskytende beløpet, slik at barnet får en heltidsplass. Det er av interesse å vite hvordan utviklingen i barnehagebruk ser ut når det gjelder deltidsplasser. I figuren under ser vi på utviklingen i deltidsplasser etter barnets alder. Andelen med deltidsplass er her å forstå som andelen av alle barn i barnehage som har en deltidsplass. I denne figuren er gruppen delt inn etter hvorvidt de har innvandrerbakgrunn eller ikke. Linja med hule sirkler viser for eksempel andelen av barna uten innvandrerbakgrunn i barnehage som har en deltidsplass i bydelene som tilbyr gratis kjernetid, mens linja uten symboler viser den samme andelen i bydeler som ikke har slikt tilbud. Vi ser av figuren at for denne gruppen av barn, er andelen med deltidsplass noe høyere for de yngste barna, men forøvrig ganske stabil over barnets alder (merk at dette ikke betyr at antallet med deltidsplass er

det samme, for antallet med fulltidsplass stiger med barnets alder). For gruppene med innvandrerbakgrunn er utviklingen i deltidsplasser en litt annen, særlig i bydelene som

Figur 4: Andelen med deltids plass i barnehage av alle barn i barnehage

tilbyr gratis kjernetid. Vi ser at det er en økning i andelen med deltids plass ved inngangen til det året barnet fyller fire, og en videre økning det året barnet fyller fem. I bydelene som ikke tilbyr gratis kjernetid er andelen ganske stabil for gruppen med innvandrerbakgrunn. Årsaken til den høye andelen i disse bydelene når barna er to år, er trolig at det er svært få barn i denne gruppen som er i barnehagen, og derfor vil små variasjoner gi store utslag. Ut fra denne figuren er det lite som tyder på at tilbudet om gratis kjernetid har noen effekt på barna som ikke har innvandrerbakgrunn. For barna med innvandrerbakgrunn er det imidlertid tegn på at tilbudet øker andelen med deltids plass, selv om vi ser det samme mønsteret som tidligere, nemlig at andelen øker allerede ved inngangen til året barna fyller fire, altså før de har rett på tilbudet.

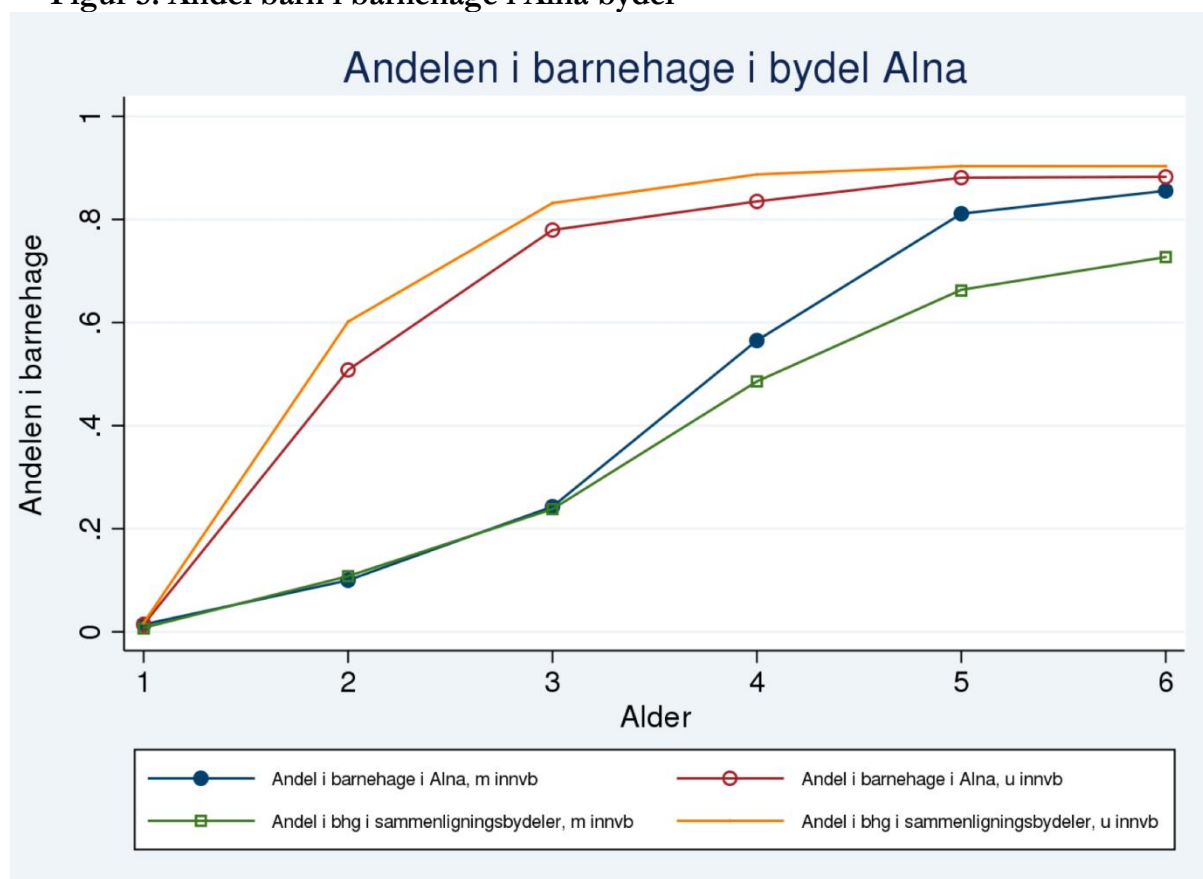
Forskjeller i barnehagebruk i de ulike bydelene som tilbyr gratis kjernetid

I figurene under ser vi på bruken av barnehage i de fem ulike bydelene som tilbyr gratis kjernetid. Figurene viser bruken av barnehage med aldre for fire grupper: barn med og uten innvandrerbakgrunn i den respektive bydelen som tilbyr gratis kjernetid, og barn med og uten innvandrerbakgrunn i sammenligningsbydelene.

Alna

Vi ser at barnehagebruken i bydel Alna følger et ganske likt mønster som alle bydeler sett under ett, slik det ble presentert i figur 3a og 3b. Dette gjelder også for gruppen med innvandrerbakgrunn. I Alna bydel ligger andelen barn uten innvandrerbakgrunn i barnehage marginalt under andelen i bydeler som ikke tilbyr gratis kjernetid. For gruppen av barn med innvandrerbakgrunn ser vi at det for både fire-, fem- og seksåringene er en høyere andel i barnehage i Alna enn i bydeler som ikke tilbyr gratis kjernetid.

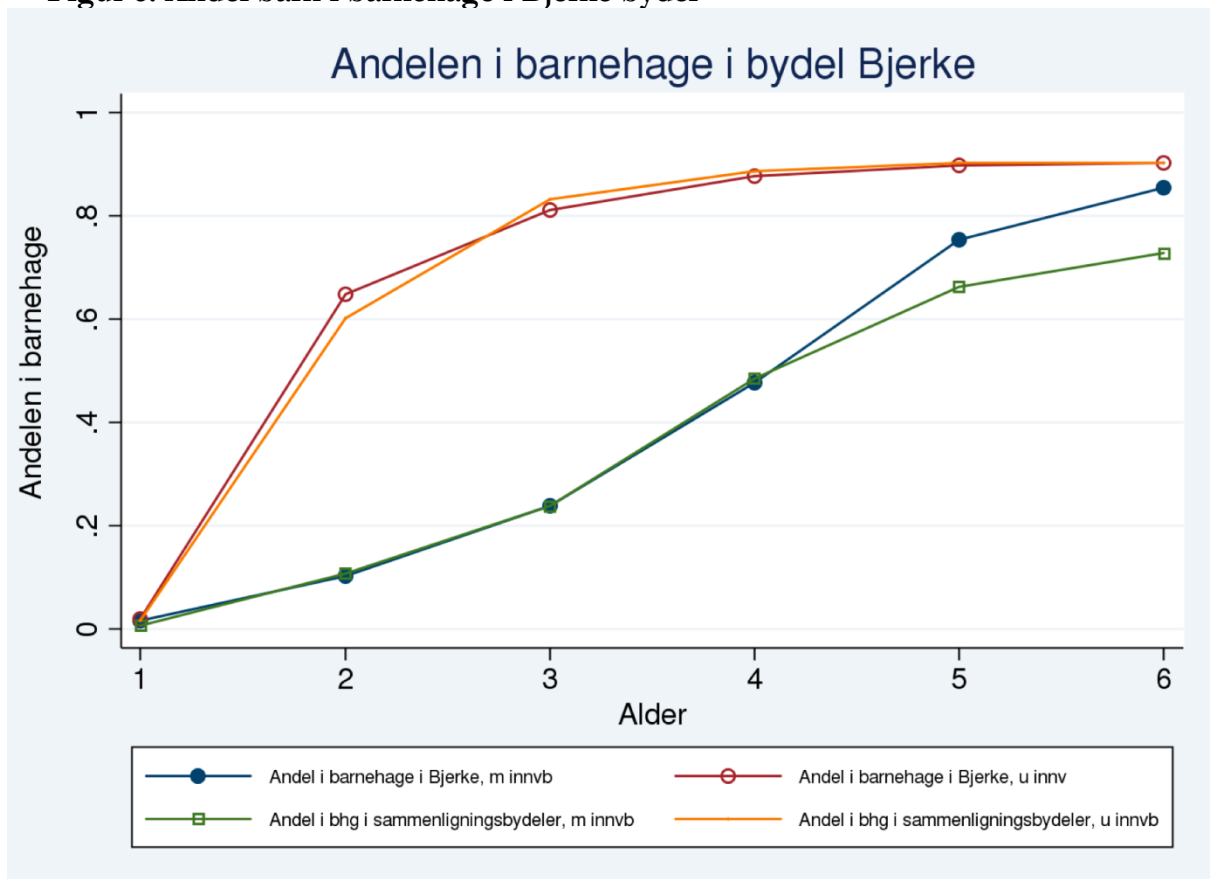
Figur 5: Andel barn i barnehage i Alna bydel

Bjerke

I Bjerke bydel ser det ut til å være svært like trender i barnehagebruk sammenlignet med trendene i sammenligningsbydelene for gruppen av barn uten innvandrerbakgrunn. For gruppen av barn med innvandrerbakgrunn i Bjerke i ser vi imidlertid at barnehagebruken følger et mønster som er i tråd med det vi kan forvente når vi vet at disse barna har tilgang på gratis kjernetid som fem og seksåringer. Her følger andelen i Bjerke trenden i sammenligningsbydelene fram til barna har rett på gratis kjernetid i barnehage ved inngangen til året de fyller fem. Deretter øker andelen, i tråd med det vi skulle forvente siden Bjerke tilbyr gratis kjernetid.

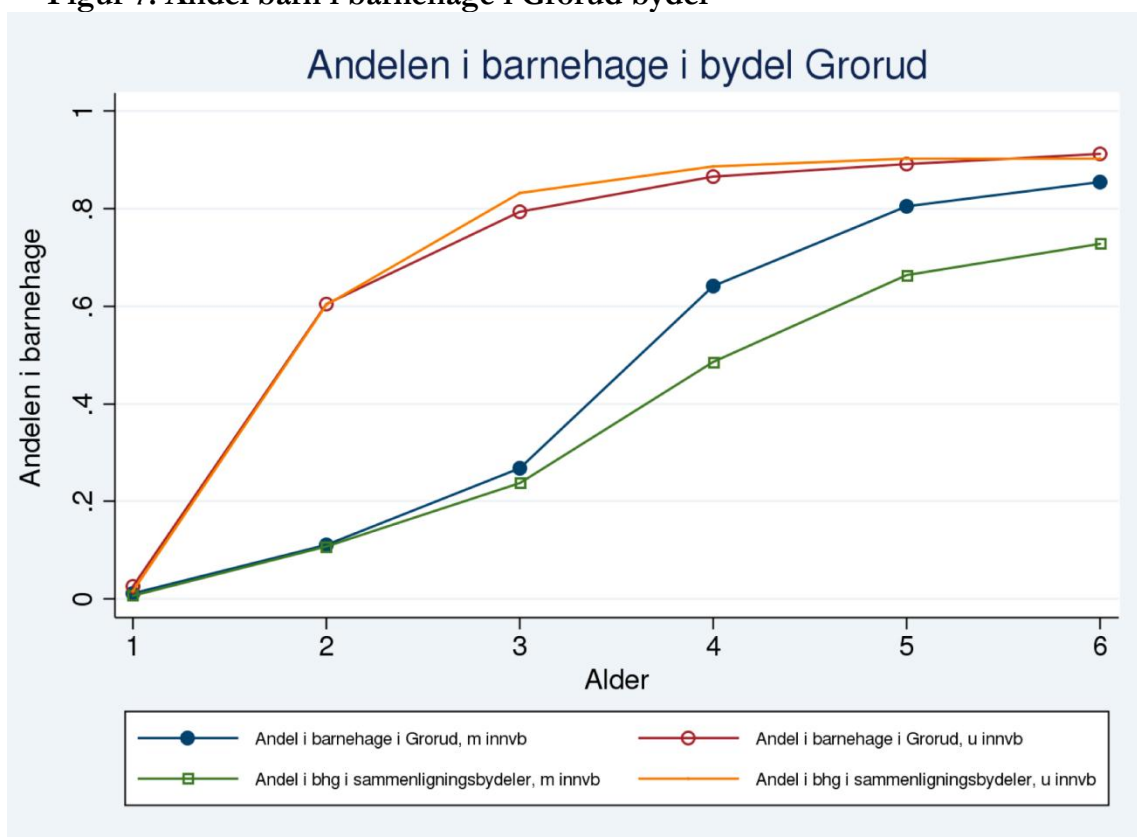
Figur 6: Andel barn i barnehage i Bjerke bydel

Grorud

I bydel Grorud ser vi igjen at gruppen av barn uten innvandrerbakgrunn bruker barnehage i samme grad som gruppen av barn uten innvandrerbakgrunn i sammenligningsbydelene. Når vi ser på andelen av barna med innvandrerbakgrunn i barnehage, er mønsteret det samme som vi så i figur 3 for barna i gratis kjernetid-bydelene under ett: Allerede ved inngangen til året barna fyller fire (før de har rett på gratisplass) er det en brattere økning i Grorud enn det vi ser i sammenligningsbydelene for denne gruppen.

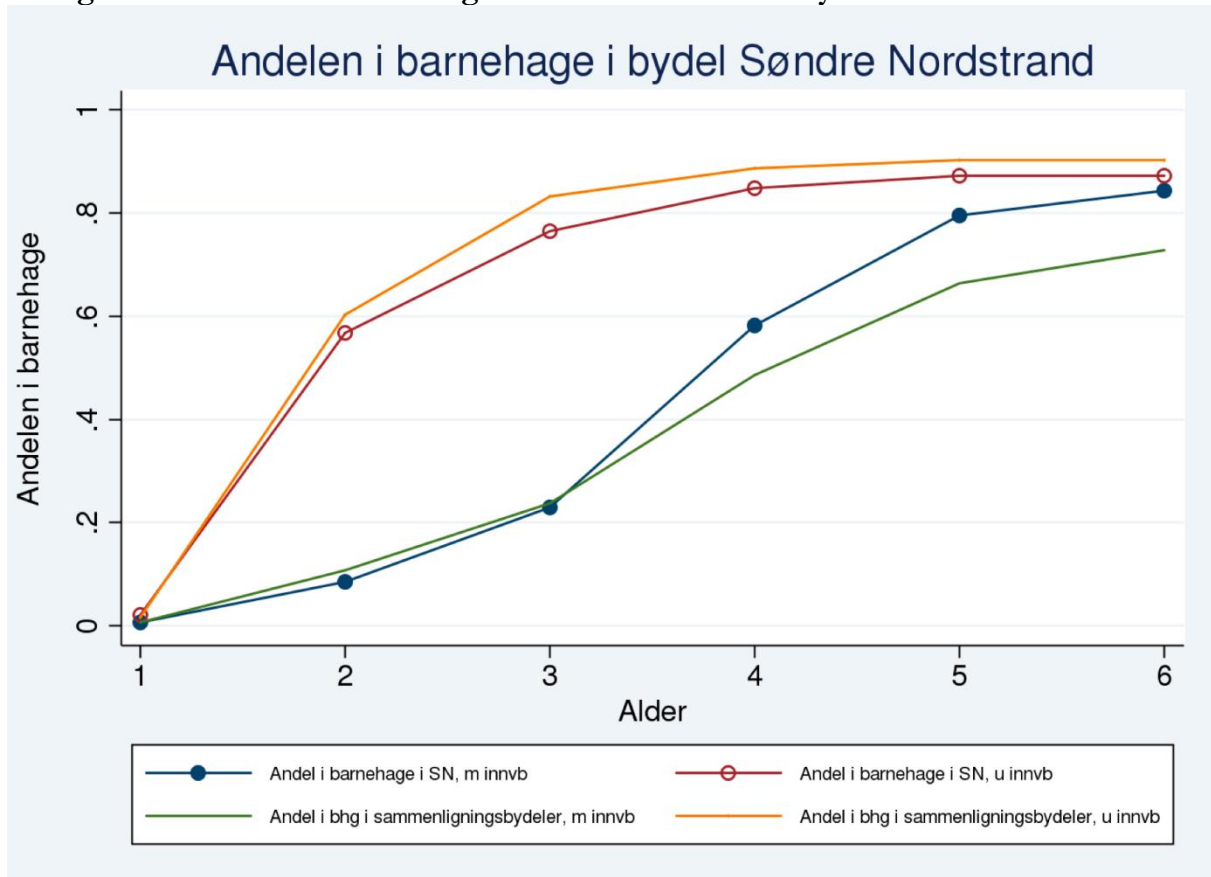
Figur 7: Andel barn i barnehage i Grorud bydel

Søndre Nordstrand

Søndre Nordstrand gir det samme bilde som Grorud og Alna: Allerede før barna her har rett på gratis kjernetid er det en krappere økning i andel barn i barnehage sammenlignet med i bydelene som ikke tilbyr gratis kjernetid. For barna uten innvandrerbakgrunn er det ganske like trender.

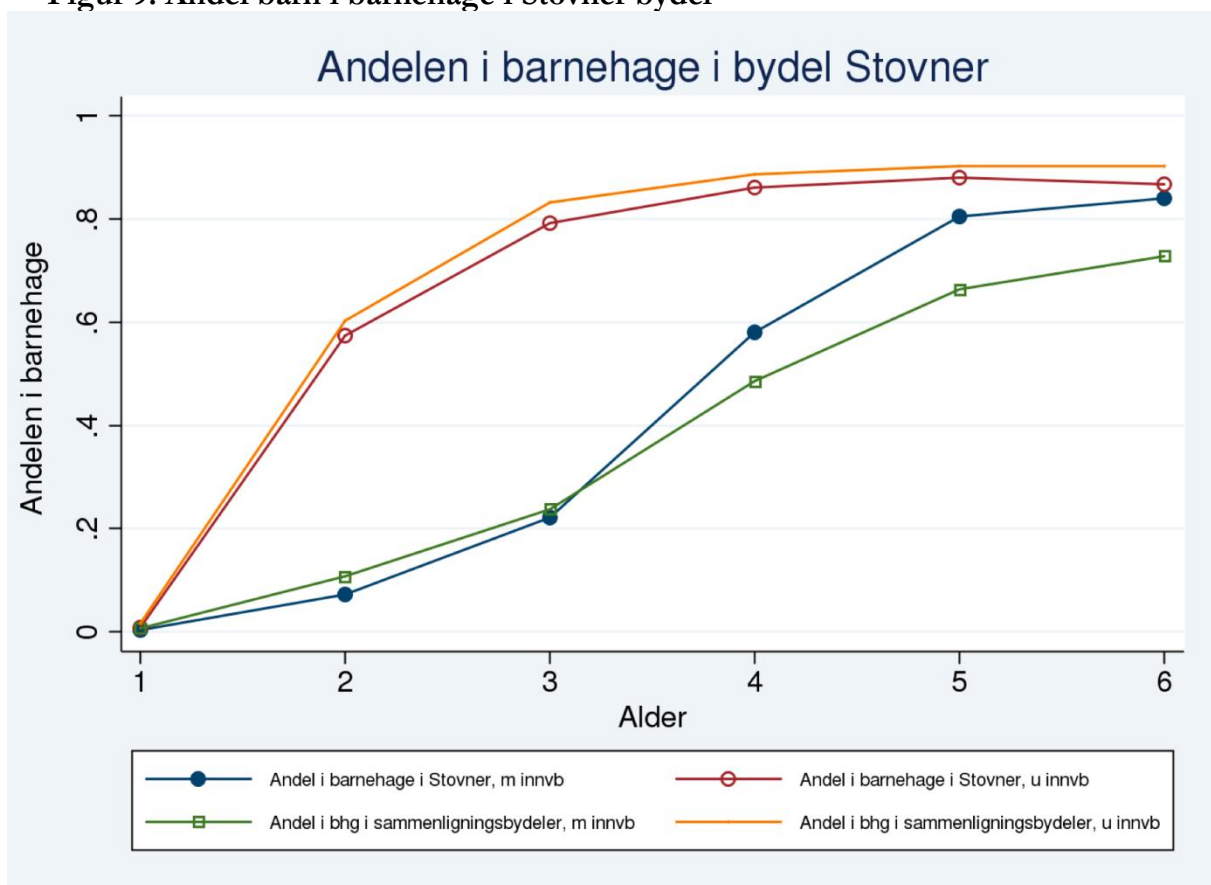
Figur 8: Andel barn i barnehage i Søndre Nordstrand bydel

Stovner

Vi ser igjen et likt bilde når vi kun sammenligner andel i barnehage i Stovner bydel med andelen i barnehage i sammenligningsbydelene. Også i Stovner er trenden for barnehagebruk blant barn med innvandrerbakgrunn tydelig allerede ved inngangen til året barna fyller fire, altså før de i utgangspunktet har rett til gratis kjernetid. Imidlertid kommer det fram i den tidligere nevnte rapporten skrevet av Bogen og Reegård (2009) at Stovner bydel lot treåringer benytte ledige plasser i korttidsbarnehage gratis. Dette kan forklare den økte andelen treåringer i barnehage i Stovner i forhold til i sammenligningsbydelene.

Figur 9: Andel barn i barnehage i Stovner bydel

Oppsummering bydelsforskjeller

Det er lite som tyder på store forskjeller i barnehagebruk på tvers av bydeler for kohortene født 2004 og 2005. Med unntak av Bjerke ser de fire øvrige ut til å følge det samme mønsteret med en økning i andelen barn med innvandrerbakgrunn i barnehage allerede fra året før de har rett på gratis kjernetid. Dette kan skyldes flere ting. For det første kan det tenkes at gratis kjernetid-bydelene tilbyr enkelte barn med innvandrerbakgrunn gratisplass allerede fra august det året de fyller tre. Dette vil kunne forklare hvorfor trenden endrer seg i disse bydelene men ikke i bydelene i sammenligningsgruppen. Fafo finner i en rapport fra 2009 at dette ser ut til å være tilfellet: I Stovner fikk treåringer benytte ledige plasser i kortidsbarnehagen (Bogen og Reegård 2009). Det kan også tenkes at foreldrene i bydeler som tilbyr gratis kjernetid sender barna sine i barnehagen tidligere fordi de har eldre søsken som allerede er omfattet av gratis kjernetid. En annen forklaring kan være at bydeler som tilbyr gratis kjernetid har andre rekrutteringstiltak, og at disse også påvirker treåringene forskjellig fra treåringene i sammenligningsbydelene.

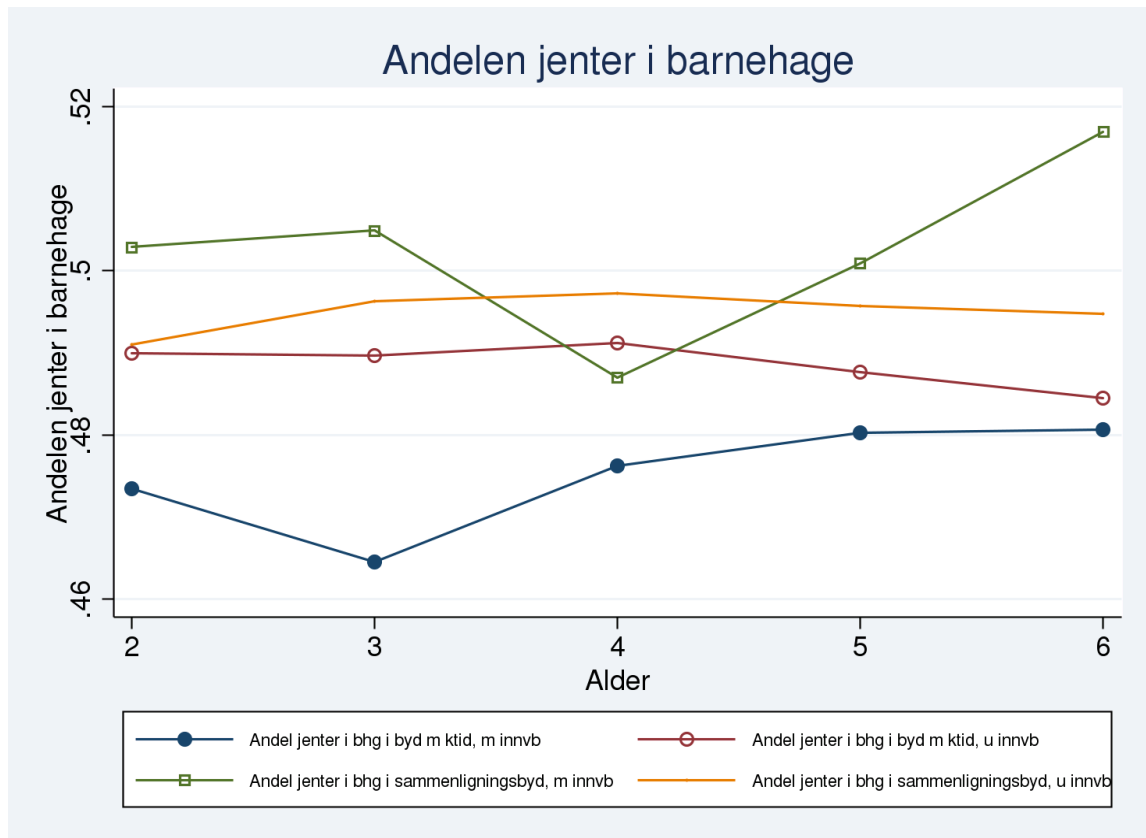
Kjønnsforskjeller

I en studie fra 2010 finner Drange og Telle at jenter med innvandrerbakgrunn gjør det bedre på skolen som følge av innføringen av gratis kjernetid for femåringer i Grünerløkka og Gamle Oslo i 1998 (Drange & Telle 2010). For guttene er det ingen effekt av tilbudet om gratis kjernetid. I denne studien hadde forfatterne imidlertid ikke individinformasjon om barnehagebruk, og visste dermed ikke hvem som gikk i barnehage og hvem som ikke gikk⁷. En forklaring på den store kjønnsforskjellen forfatterne avdekker, kan dermed være at gutter i større grad gikk i barnehage før innføringen av gratis kjernetid, og at det dermed var flest jenter som fikk nyte godt av tiltaket. Det er derfor interessant å se på eventuelle kjønnsforskjeller i barnehagebruk mellom barn i bydeler som tilbyr gratis kjernetid og barn i bydeler uten tilbud.

⁷ Merk at ved å bruke en forskjell-i-forskjell metode slik forfatterne gjør i denne studien kan man estimere den kausale effekten av tilbudet om gratis kjernetid selv om man ikke vet hvem som gikk i barnehage og hvem som ikke gikk. Dette gjør man ved å sammenligne gjennomsnittskarakterene til dem som bodde i bydeler med tilbud om gratis kjernetid med gjennomsnittskarakterene til barn som bodde i bydeler uten tilbud, før og etter tilbudet ble innført.

Figuren under rapporterer andelen av barna i barnehagen som er jenter, for henholdsvis gruppen av barn med og uten innvandrerbakgrunn i bydeler som tilbyr

Figur 10: Andel barn med innvandrerbakgrunn i barnehage på tvers av kjønn

gratis kjernetid og i bydeler uten tilbud. Det er viktig å huske på at det fødes noe flere gutter enn jenter, og andelen jenter i hele populasjonen vil derfor være litt under 50 prosent. Av figuren under ser vi at det er lite som tyder på store kjønnsforskjeller i barnehagebruk for kohortene født 2004 og 2005. Imidlertid ser det ut til å være en noe lavere jenteandel i barnehagen i bydeler som tilbyr gratis kjernetid. Fordi den vertikale akse (som viser andelen) har 0,02 som enhet, vil kun små endringer i andel se ut som store avvik. Dette forklarer trolig det som ser ut til å være en brå nedgang i andelen jenter med innvandrerbakgrunn i barnehagen i bydeler som ikke tilbyr gratis kjernetid.

Barnehagebruk og barnas bakgrunn

En rekke studier finner store sosioøkonomiske forskjeller mellom grupper av barn som går i barnehage og grupper av barn som ikke går i barnehage.⁸ Barn fra familier med høy sosioøkonomisk status går i større grad i barnehage enn barn fra lav sosioøkonomisk bakgrunn. En interessant effekt av gratis kjernetid kan være å utjevne disse forskjellene i

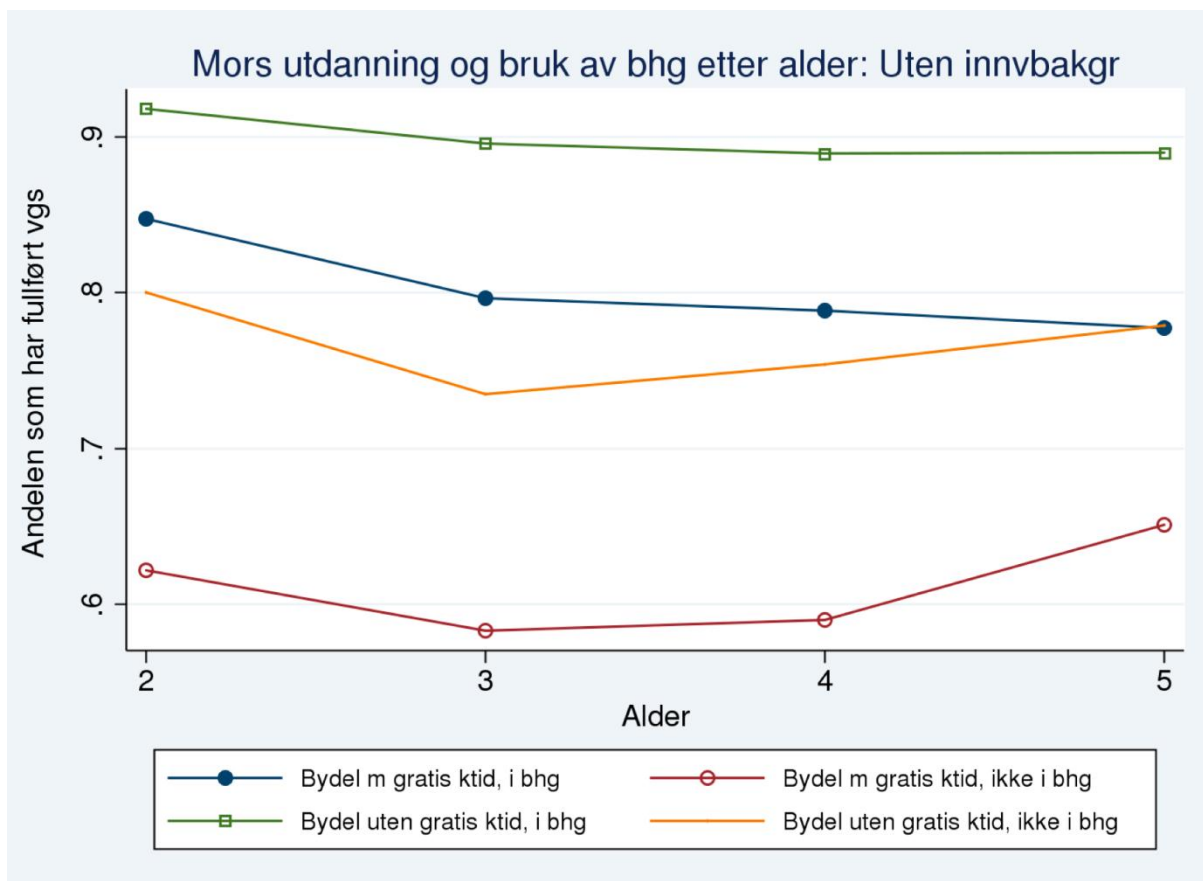
⁸ Se for eksempel Drange, Havnes og Sandsør (2012) for Norge.

barnehagebruk. Vi ser derfor under på hvordan mors utdanning og familieinntekt varierer med barnehagebruk etter barnets alder.

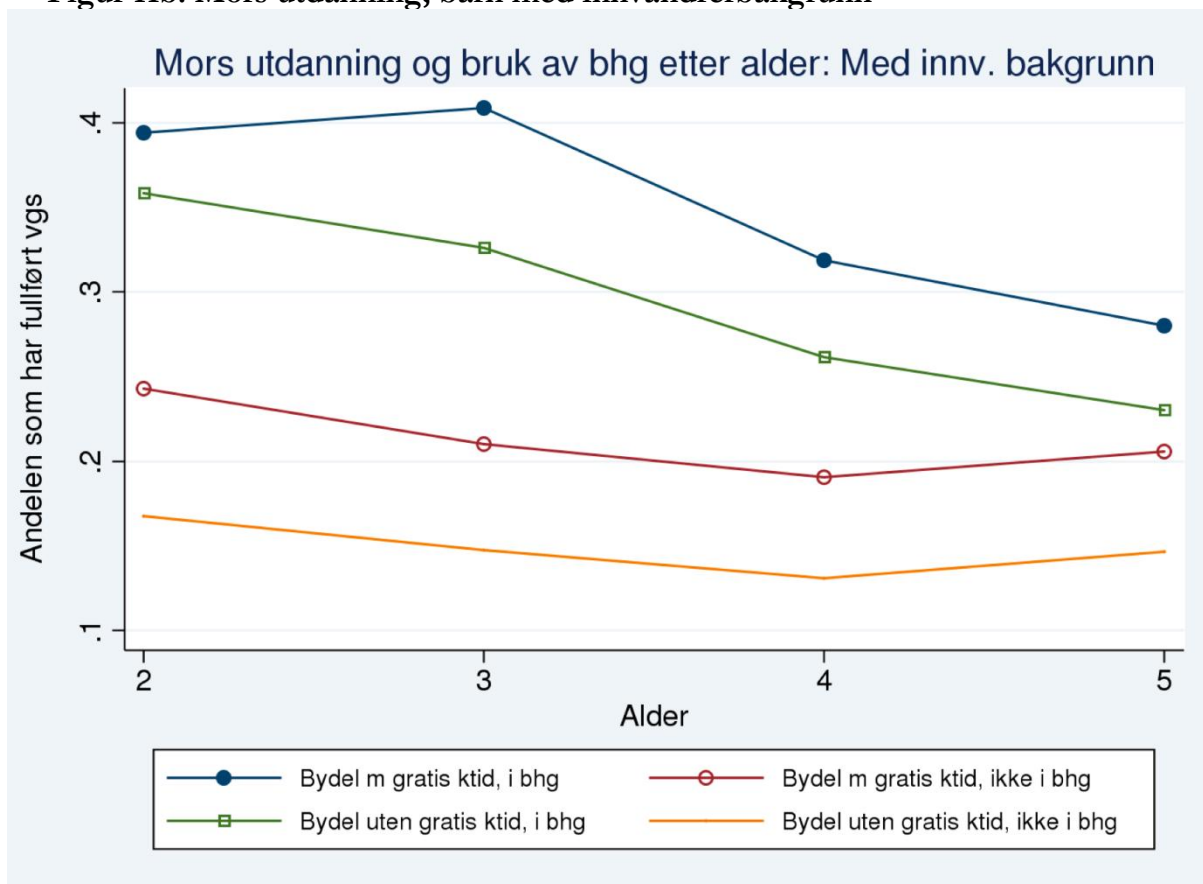
Mors utdanning

I figur 11a og 11b presenterer vi mors utdanning for gruppene med barn i barnehage og gruppene uten i ulike bydeler. På den horisontale akse rapporteres barnets alder, mens den vertikale akse viser andelen mødre som har fullført videregående skole. Linje med hule firkanter representerer mødre av barn i barnehage i bydeler som ikke tilbyr gratis kjernetid, mens den med fylte sirkler representerer mødre i bydeler som tilbyr dette. De to øvrige linjene representerer henholdsvis mødre med barn som ikke går i barnehage, og som bor i bydeler med gratis kjernetid (hule sirkler), og mødre som bor i sammenligningsbydeler (linje uten symbol). Det er klart fra begge figurer at familier hvor mor har fullført videregående i større grad benytter seg av barnehage. Dette gjelder både når vi ser på barna uten innvandrerbakgrunn, men også i figur 11b hvor bare barn med innvandrerbakgrunn er presentert. Dette er interessant i seg selv, og viser at det fremdeles er forskjeller i bakgrunn blant familier med ulik bruk av barnehage, selv i Oslo hvor barnehagedekningen er høy. En annen ting vi kan notere oss er at utdanningsnivået til mødre av barn som går i barnehagen synker noe med barnets alder. Dette tyder på at de eldre barna i større grad blir sendt i barnehagen uavhengig av mors bakgrunn. I bydeler som tilbyr gratis kjernetid kunne man tenke seg at andelen mødre med høyere utdanning falt i gruppen som har barn i barnehage fra det året barna får tilbud om gratis plass. Dette ville være tilfellet dersom tilbudet om gratis kjernetid gjorde at man i større grad rekrutterte barn fra grupper av familier med lav utdanning. Vi ser av figurene under at lite tyder på noen stor forskjell i trender mellom mødre i bydeler med tilbud sammenlignet med mødre i bydeler uten tilbud.

Figur 11a: Mors utdanning, barn uten innvandrerbakgrunn

Figur 11b: Mors utdanning, barn med innvandrerbakgrunn

Familieinntekt

For familieinntekt er det grunn til å forvente et mønster som tilsvarer det vi så på utdanning. Fra figur 12a og b under ser vi at barnehage i mindre grad brukes av barn fra familier med lav inntekt, da familieinntekten er høyere for barn i barnehage enn for barn som ikke går i barnehage. Dette gjelder for alle aldre og uavhengig av innvandrerbakgrunn.

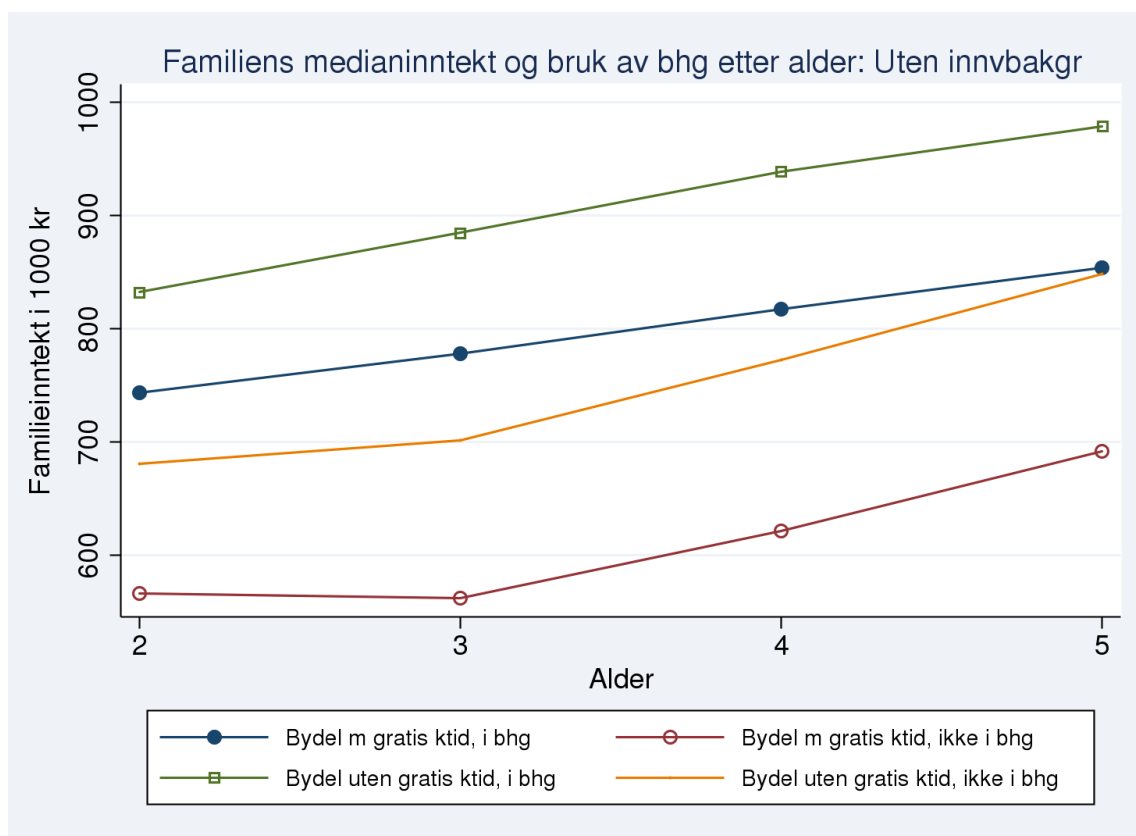
Ettersom en stadig større andel av barna går i barnehage jo eldre barna blir vil stadig flere av barna fra familier med lav inntekt komme i barnehage. Vi forventer da at den gjennomsnittlige familieinntekten til barna som går i barnehage, faller.

Imidlertid er det en vesentlig forskjell mellom inntekt og utdanning i denne sammenhengen: Mens utdanningen typisk er avsluttet før man får barn, vil inntekten øke når barna blir eldre fordi foreldrene også blir eldre og i gjennomsnitt har mer arbeidserfaring, med tilhørende høyere lønn. I tillegg er det slik at foreldrene kan begynne å jobbe mer når barna sendes i barnehage, så foreldrene både tjener mer fordi de har økt ansiennitet og fordi de jobber mer. I figurene under vil dette trekke i retning av en oppadgå-

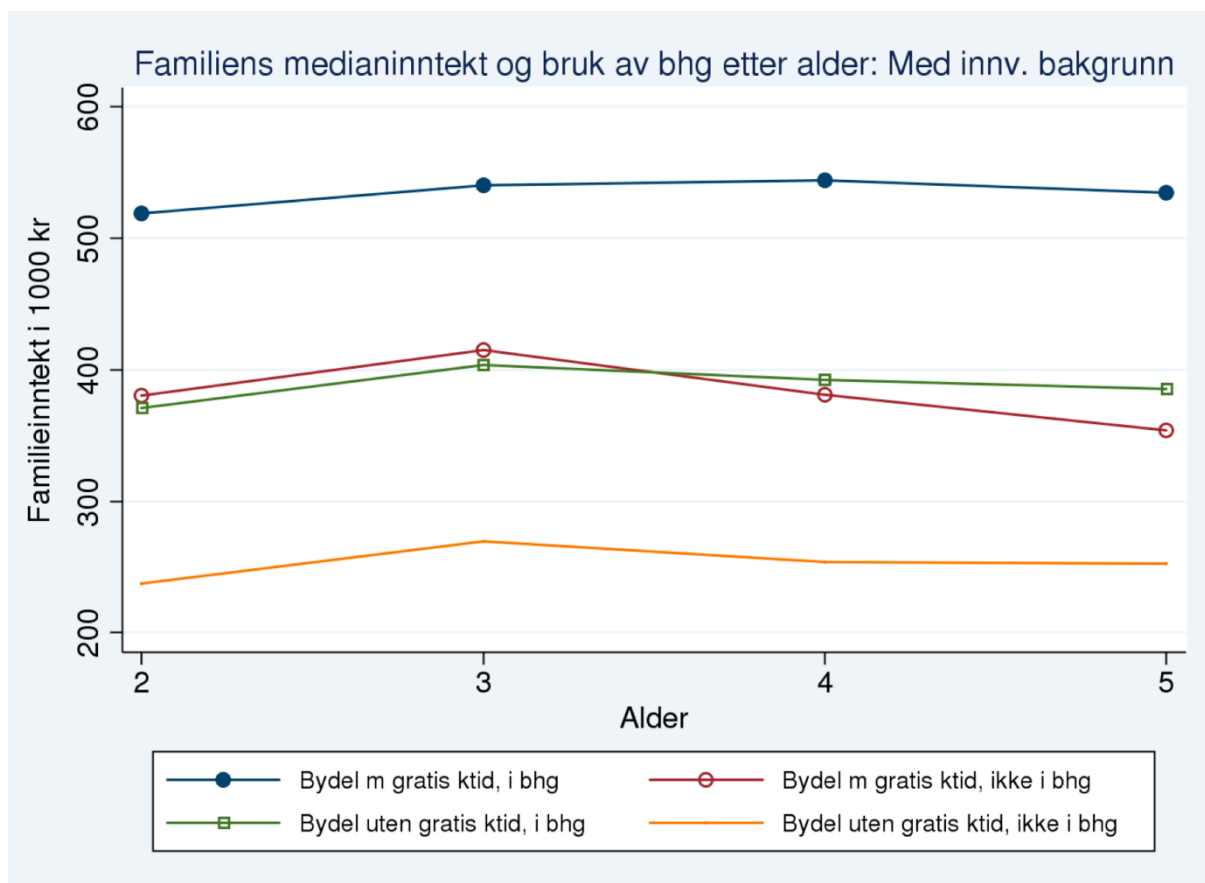
ende trend i familieinntekt når barna blir eldre, særlig for familiene der mor er eller kommer i jobb.

Som det fremgår av figur 12a under, ser det ut til å være en klar økende trend når vi ser på familieinntekt blant dem uten innvandrerbakgrunn ettersom barna blir eldre. Dette gjelder for alle grupper, også dem som ikke har barna i barnehagen. Imidlertid ser vi for familier med innvandrerbakgrunn flate kurver for samtlige grupper, noe som kan henge sammen med at mødre med innvandrerbakgrunn har en svakere tilknytning til arbeidsmarkedet enn mødre uten (jf. tabell 1a og 1b). Det imidlertid ingen klare tegn til at forskjellen i familieinntekt mellom barn som går og ikke går i barnehage reduseres nevneverdig når andelen som går i barnehage øker med alderen. Dette er ikke i tråd med hva vi vil forvente dersom tilbudet om gratis kjernetid får flere med lav sosioøkonomisk status til å starte i barnehagen.

Figur 12a: Familieinntekt, familier til barn uten innvandrerbakgrunn

Figur 12b: Familieinntekt, familier til barn med innvandrerbakgrunn

III Tilbudet til barna året før skolestart

I dette kapitlet tar vi for oss tilbudet til barna året før skolestart. Med tilbudet til barna mener vi både barnehagetilbudet til barna i de fem bydelene, og det språkstimulerings-tilbudet barna i barnehagene tilbys året før skolestart. Vi ser også på andelen minoritetsspråklige barn i barnehage. I tillegg kartlegger vi kompetansen hos barnehagepersonalet. Med året før skolestart forstår vi 5-åringene.

I dette kapitlet benytter vi dels foreliggende statistikk (KOSTRA), presentasjon av en survey til Oslos bydeler og kvalitative intervjuer med henholdsvis barnehageledelsen i de fem bydelene og med ansvarlige for gratis kjernetid-ordningen i Oslo kommune sentralt. I tillegg er noen av tallene hentet fra data som vi har fått tilgang til fra Oslo kommune (jf. forrige kapittel). Det er viktig å merke seg at tallene fra KOSTRA vil være noe ulike fra tallene basert på statistikken som vil ligge til grunn for de empiriske analysene i dette prosjektet og som ble presentert i forrige kapittel. En av årsakene til dette, er at vi vil definere barnehagebruk ut fra den reelle barnehagebruken til barna i en bydel. Så lenge barnet går i barnehage i Oslo, vil hun eller han også være registrert som barnehagebruker, uavhengig av hvilken bydel vedkommende går i barnehage i. Slik unngår vi å rapportere dekningsgrad over 100 prosent - noe som skyldes at for eksempel bedriftsbarnehager er lokalisert i enkelte bydeler. KOSTRA-tallene er imidlertid nyttige når vi skal se på utviklingen i dekning over tid. Det har vi nemlig ikke mulighet til med de dataene vi har fått fra Oslo kommune, for disse inneholder kun informasjon om barnehagebruk for kohorter født fra 2004 og fremover. En annen ting som er viktig å merke seg, er at vi ikke har tilgang til informasjon om hvorvidt et barn er minoritetsspråklig i denne statistikken. Derfor lager vi en definisjon på minoritetsspråklig ut i fra barnets bakgrunn, slik det er beskrevet i forrige kapittel under avsnittet om data. Når vi refererer til ”barn med innvandrerbakgrunn” er dette vår beste tilnærming til minoritetsspråklig gitt informasjonen vi har om barnas bakgrunn.

Barnehagedekning og kompetanse

Under presenterer vi tall for barnehagedekningen for 5-åringer i alle Oslos bydeler.

Tabell 2 5-åringer i barnehage 2004-2011. Alle Oslos bydeler. Prosent.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Oslo i alt	93	95	91	98	100	97	98	98
Gamle Oslo	80	89	82	95	83	90	96	93
Grünerløkka	84	113	73	101	96	95	110	91
Sagene	88	85	72	101	96	86	97	101
St. Hanshaugen	157	135	156	165	157	119	156	117
Frogner	131	131	123	133	142	130	136	123
Ullern	97	111	92	103	93	94	105	100
Vestre Aker	93	100	91	93	96	102	88	95
Nordre Aker	96	105	98	110	105	113	109	100
Bjerke	77	93	90	102	105	94	98	95
Grorud	85	88	95	85	102	85	95	92
Stovner	86	88	92	93	89	91	79	94
Alna	97	80	88	94	105	99	94	95
Østensjø	94	92	75	78	100	91	86	102
Nordstrand	98	90	97	92	106	94	99	101
Søndre Nordstrand	82	81	90	95	89	96	93	92

Kilde: SSB Kostra/Statistikkbanken. Merk at denne statistikken ikke vil samsvare helt med figurene i rapportens forrige kapitell. Dette skyldes blant annet at barnehagebruk defineres litt forskjellig.

Som vi ser av tabell 2, var barnehagedekningen for alle Oslos 5-åringer 98 prosent ved utgangen av 2011, mot 93 prosent i 2004. Ser vi på «våre» fem bydeler spesielt, ligger de per utgangen av 2011 noen under snittet for byen samlet sett (og bidrar til å trekke ned nittet for byen sett samlet). I løpet av de senere årene har de fleste bydelene nærmet seg full dekning for 5-åringene. Det er imidlertid viktig å lese tallene med forsiktighet. Som vi ser, ligger noen av bydelene langt over dekningsbehovet (har flere barnehageplasser enn barn) og har gjort det i hele den omtalte perioden. Ifølge våre informanter i Oslo kommune sentralt ligger mye av årsaken til overdekningen i at en del bydeler har store bedriftsbarnehager, f.eks. sykehus, og har dermed barn i barnehagene som dels bor i andre bydeler, dels bor utenfor Oslo. Disse bydelene bidrar dermed sterkt til å trekke opp snittet for barnehagedekningen byen sett under ett.

Barnehagenes rammebetingelser

I det følgende presenterer vi en del tall som beskriver rammebetingelsene barnehagene i de ulike bydelene jobber innenfor. Vi har her valgt å ta med noen andre bydeler som sammenligningsgrunnlag. Kildene er oppgitt i hver tabell.

- Andel barn med innvandrerbakgrunn i barnehage året før skolestart (2010/2011)
- Andel ansatte med førskoleutdanning (2005-2011).
- Andel styrere og pedagogiske leder med godkjent førskoleutdanning (2005-2011)
Andel assistenter med førskoleutdanning eller fagutdanning (2005-2011)

I tabell 3 under ser vi på andel 5-årige barn med innvandrerbakgrunn som går i barnehage som andel av alle barna som går i barnehage. Denne andelen kan si noe om de utfordringer barnehagene kan ha med hensyn til å gi et godt sosialisering- og språkstimuleringsstilbud i barnehagene. Videre ser vi på om barnehagebruken varierer mellom barn med innvandrerbakgrunn og barn uten slik bakgrunn.

Tabell 3 Andel 5-årige barn med og uten innvandrerbakgrunn i barnehage (året før skolestart) (2010/2011)

Bydel	A Andel av barna i barnehage som har innvandrerbakgrunn	B Andel barn med innvandrerbakgrunn som går i barnehage	C Andel barn uten innvandrerbakgrunn som går i barnehage
Bjerke	0,55	0,92	0,95
Grorud	0,67	0,93	0,96
Stovner	0,72	0,93	0,97
Alna	0,73	0,92	0,95
Søndre Nordstrand	0,61	0,95	0,98

Kilde: Populasjon fra SSB, barnehagebruk fra Oslo kommunes barnehageregister (jf. forrige kapittel).

Vi ser av tabell 3, kolonne A, at andelen minoritetsspråklig 5-åringer i barnehage av alle 5-åringer i barnehage varierer mellom bydelene. Vi ser at andelen barn med innvandrerbakgrunn er størst i bydelene Alna og Stovner, der vel 70 prosent av barna har slik bakgrunn mens andelen er noe mindre i Grorud, Søndre Nordstrand og særlig i Bjerke bydel. Av kolonne B ser vi at andelen barn med innvandrerbakgrunn som går i barnehage, er omtrent like stor i alle bydelene. Forskjellene som fremkommer i kolonne A gjenspeiler dermed trolig at andelen innvandrere og dermed barn med innvandrerbakgrunn er forskjellig i bydelene, mens tilbøyeligheten til å gå i barnehage synes å være tilnærmet lik uavhengig av bydel (kolonne B). Vi ser også (kolonne C) at barn uten innvandrerbakgrunn har noe større tilbøyelighet til å gå i barnehage enn dem med slik bakgrunn, men forskjellene er ikke store. De aller fleste 5-åringer går i barnehage, uavhengig av bakgrunn.

Kjennetegn ved kompetansen i barnehagene

I det følgende presenterer vi tall for kompetansesituasjonen i barnehagene. Denne er i utgangspunktet ikke relatert til gratis kjernetid-tiltaket i og for seg, men kan si noe om bydelenes evne til tiltrekke seg og utvikle kompetanse og dermed for å skape et kompetansemessig godt utgangspunkt for å utvikle et godt språkpedagogisk miljø. Forskning tyder på personalets kompetanse er den viktigste faktoren for barnas trivsel og utvikling (OECD 2012).

Tabell 4 Andel styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning. 2005-2011.⁹ Prosent.

Bydel	2005	2010	2011
Bjerke	85	67,3	78,6
Grorud	90	65,3	70,4
Stovner	78,6	80,3	85,2
Alna	84,3	64,6	69,6
Søndre Nordstrand	76,4	65,9	68,3
Gamle Oslo	80,9	74,5	78,5
Grünerløkka	89,1	70,5	70,5
Sagene	71,7	76,8	76,7
Nordre Aker	86,7	77,2	76,2

Kilde: Kostra.

Vi ser av tabell 4 over at andelen styrere og pedagogiske ledere i barnehagene i fire av de fem gratis kjernetid-bydelene (Bjerke, Grorud, Alna og Søndre Nordstrand) har vært synkende i perioden 2005-2010 og så steget noe i 2011, noe som kan tyde på at den nedadgående tendensen kanskje er snudd. Stovner viser et litt annet mønster. Her har andelen vært økende og ligger nå høyest blant de ni bydelene vi her ser på. Også i tre av sammenligningsbydelene (Gamle Oslo, Grünerløkka og Nordre Aker) ser vi at andelen har blitt redusert, mens i én bydel (Sagene) har andelen vært økende. Enkelte av bydelene (Stovner, Søndre Nordstrand og særlig Sagene) hadde imidlertid et lavere nivå i 2005 enn de andre bydelene.

I tabell 5 under viser vi andelen ansatte med førskoleutdannelse.

⁹ Her har vi tatt med 2005 som sammenligningsår, dvs. forut for innføring av gratis kjernetid.

Tabell 5 Andel ansatt med førskolelærerutdanning. 2005-2011. Prosent.

Bydel	2005	2010	2011
Bjerke	33,5	26,8	31,8
Grorud	33	26,2	27,9
Stovner	23,2	29,8	32
Alna	31,6	22,2	24,2
Søndre Nordstrand	31,1	27,4	28,4
Gamle Oslo	32,6	30,8	32,7
Grünerløkka	32,7	27,1	27,5
Sagene	30,2	33,1	32,1
Nordre Aker	32	29,2	30,4

Kilde: Kostra.

Av tabellen ser vi at andelen ansatte med førskoleutdannelse har vært synkende i fire av de fem gratis kjernetid-bydelene i perioden 2005-2010, også her bortsett fra Stovner som har hatt en økende tendens frem til 2011, men som lå en del lavere enn de andre bydelene i 2005. Andelen med førskoleutdanning har imidlertid økt noe i 2011 i de fire først nevnte bydelene slik at den nedadgående tendensen trolig er snudd, det samme mønsteret som vi så i foregående oversikt over andelen styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskoleutdanning. Også, Sagene har hatt en liknende utvikling som Stovner med hensyn til andel ansatte med førskolelærerutdanning, men lå ikke like lavt som Stovner i 2005.

I tabell 6 under ser vi på andelen assistenter med førskoleutdanning eller med fagutdanning som barne- og ungdomsarbeider.

Tabell 6 Andel assistenter med førskolelærerutdanning eller fagutdanning som barne- og ungdomsarbeider. 2005-2011. Prosent.

Bydel	2005	2010	2011
Bjerke	11,7	11,9	10,8
Grorud	7,6	5,3	11
Stovner	4,7	11,6	14,2
Alna	11,8	13,3	15,2
Søndre Nordstrand	10,3	5,4	7
Gamle Oslo	4,7	10,1	9,5
Grünerløkka	4,9	4,8	5,0
Sagene	11,3	15	14,1
Nordre Aker	7,9	9,2	9,4

Kilde: Kostra.

Av tabellen ser vi at andelen assistenter med førskoleutdanning eller fagutdanning som barne- og ungdomsarbeider varierer mellom gratis-kjernetid-bydelene. Enkelte av bydelene (Grorud, Stovner) har ligget spesielt lavt, men hatt en relativt sterk vekst i perioden, særlig gjelder det Stovner. Andre (Søndre Nordstrand) har hatt en nedgang, mens noen

har ligget relativt høyt og har klart å beholde (Bjerke) eller også øke andelen (Alna). I sammenligningsbydelene ser vi også et variert mønster. Sagene har ligget relativt høyt i hele perioden, Grünerløkka relativt lavt, mens Gamle Oslo og Nordre Aker har hatt en økning.

Det er ikke klart hvordan man skal tolke tallene. De er ikke entydige og varierer noe fra bydel til bydel. Det er heller ikke her meningen å gi en vurdering av hvorvidt andelen personell med fagkompetanse i barnehagene er for lav, eventuelt god nok. Mye tyder imidlertid på at mange av bydelene, også flere av gratis kjernetid-bydelene, kan ha opplevd en mer anstrengt situasjon med hensyn fagkompetanse i personalet de siste årene, noe intervjuene med barnehageadministrasjonen i bydelene bekrefter (se lenger ut i kapitlet). De presenterte tallene over underbygger det inntrykket barnehageadministrasjonen i bydelene har. Den økte satsingen på barnehage generelt de siste årene og det medfølgende økte behovet for å rekruttere personell til barnehagene med ønsket kompetanse kan ha skapt en situasjon i mange bydeler som har gjort det vanskelig å holde et tilfredsstillende kompetansenivå blant personalet og kanskje helst øke det. For målsettingen om å etablere et godt språkpedagogisk miljø i barnehagene kan kompetansesituasjonen være en (stor) utfordring. Særlig kan situasjonen ha vært vanskelig i bydeler der kompetansenivået har blitt redusert. Mangelen på personell med ønsket kompetanse er imidlertid ikke et problem som spesielt gjelder bydelene med gratis kjernetid og heller ikke Oslo som sådan.

Tabell 7: Antall barnehager, ansatte og barn i 2010

Kommunale				Private			
Bydel	Antall bhg	Ansatte i bhg	Barn i bhg	Bydel	Antall bhg	Ansatte i bhg	Barn i bhg
Alna	42	673	1968	Alna	21	178	543
Bjerke	22	341	1189	Bjerke	30*	214	669
Grorud	20	331	1309	Grorud	7	31	80
Stovner	22	368	1154	Stovner	6	51	183
Søndre Nordstrand	23	429	1639	Søndre Nordstrand	11	137	535
Kilde: Barnehagenes innrapporterte årsmeldinger (Kostra). Inkluderer også familiebarnehager. Antall ansatte inkluderer alle som jobber i barnehagene, også vaktmester osv.							
* Ca halvparten av disse er familiebarnehager.							

I tabell 7 ser vi hvordan antall barnehager, ansatte og barn varierer på tvers av bydeler og hvorvidt barnehagene er kommunale eller private. Det er jevnt over et større antall kommunale barnehager enn private i bydelene. For Bjerke utgjør halvparten av de private barnehagene familiebarnehager, og dette er grunnen til at antallet private barnehager i denne bydelen virker svært høyt.

Språkkartlegging og språkstimulering i Oslos barnehager

Rambøll (2011) gjennomførte i 2010 en to-delt spørreundersøkelse til henholdsvis alle Oslos bydelsadministrasjoner ved barnehageadministrasjonen og til alle kommunale og private barnehager i Oslo. Målsettingen har blant annet vært å undersøke om barnehageadministrasjonene og barnehagene har systematiske rutiner for å kartlegge barnas språk- og begrepsutvikling og i hvilket omfang de forestår språkstimulering av barna. Undersøkelsen kartlegger også hvilke utfordringene barnehagene møter på dette området. Vi har fått tilgang til dataene fra denne undersøkelsen.¹⁰ Undersøkelsen er ikke spesielt rettet mot 5-åringene. Vi tror likevel den kan si noe om det språkmiljøet bydelene har klart å etablere i sine barnehager. Når barnehagene etablerer et språkstimuleringstilbud, tilbys dette i utgangspunktet alle barna i barnehagen eller barnehageavdelingen, eventuelt til de barna som spesielt trenger det i barnehagen/avdelingen. Tilbudet rettes ikke nødvendigvis mot utvalgte aldersgrupper, men tilbudet kan variere avhengig av barnas alder og modenhet. I en barnehageavdeling for 3-5-åringer vil dermed alle barna kunne ta del i dette tilbudet, uavhengig av alder, noe som også gjenspeiles i uttrykket *språkmiljø*. Men som det vil fremgå av de kvalitative intervjuene med barnehageadministrasjonene i neste underkapittel, har barnehagene spesiell oppmerksomhet rettet mot skolestarterne, det vil si 5-åringene. Rambølls undersøkelse har for øvrig også med et spørsmål om skolestarterne spesielt og kartlegger hvilket tilbud disse har fått. En del av barnehagene ikke har besvart undersøkelsen. Det er derfor vanskelig å vite om svarene gir et representativt bilde av situasjonen i bydelene, eller om det f.eks. er de ”flinkeste” barnehagene som har svart.¹¹

Av undersøkelsen fremgår det at det i alle våre fem bydeler, ifølge barnehageadministrasjonen, har vært en særlig satsing på tiltak for å styrke språkutviklingen hos barn under skolepliktig alder. Alle helsestasjonene i bydelene kartlegger språkutviklingen ved fire års alder og har rutiner for å følge opp barna etter språkkartleggingen. Alle bydelene har også tilbud om språkstimulering for minoritetsspråklige barn som ikke går i barnehage. I fire av de fem bydelene har bydelsledelsen gitt pålegg til barnehagene om kartlegging av språk hos barna. Men interessant nok er det først og fremst er de kommunale barnehagene som pålegges en slik kartlegging og som også pålegges systematisk språkstimulering. Bare i en av de fem bydelene har også de private barnehagene blitt pålagt språkkartlegging og i ingen av bydelene har de private barnehagene blitt pålagt systematisk språkstimulering. Undersøkelsen til barnehagene viser at for byen sett under ett foretar i underkant av 80 prosent av barnehagene kartlegging av barnas språk- og begrepsutvikling. For våre fem gratis kjernetid-bydeler fremkommer følgende tall: i Alnabarnahagene gjennomfører 97 prosent slik kartlegging, i bydel Grorud 94 prosent, i Søndre Nordstrand 90 prosent, i Stovner 86 prosent. Bydel Bjerke ligger om lag på snit-

¹⁰ Oppdragsgiver var Oslo kommune. I Rambøll-rapporten var en rekke av svarfordelingene ikke kjørt ut på bydel. Vi har fått tillatelse av Oslo kommune å kjøre ut svarfordelingene for de fem bydelene som inngår i denne undersøkelsen.

¹¹ Av totalt 705 barnehager i Oslo besvarte 76 prosent undersøkelsen. Svarprosenten varierer fra bydel til bydel, men ligger stor sett over snittet i våre fem bydeler.

tet for byen sett under ett i følge denne undersøkelsen, med 79 prosent. Tre av bydelene ligger altså her godt over snittet for byen sett under ett.

Det fremgår også av undersøkelsen til barnehagene at TRAS er det klart mest brukte språkkartleggingsverktøyet. I overkant av 80 prosent av alle barnehager byen sett under ett benytter dette verktøyet. I to av de fem gratis-kjernetidbydelene benytter alle barnehagene dette verktøyet; det gjelder Alna og Grorud. I tillegg benytter en del av barnehagene i disse bydelene enkelte andre kartleggingsverktøy. I Stovner derimot er det svært få barnehager som benytter TRAS. Her er det mer enn 70 prosent av barnehagene som oppgir at de benytter et egenutviklet verktøy (navnet ikke oppgitt). Derne er det henholdsvis «systematisk observasjon og dokumentasjon» og «skjønnsmessig vurdering av språkutviklingen» som benyttes her.¹² Det er viktig å merke seg at de langt fleste barnehagene benytter et dokumentert verktøy, men at 20-30 prosent av barnehagene i de fem bydelene benytter skjønnsmessige vurderinger, men da gjerne i tillegg til andre verktøy.

I kartleggingen av barna er det særlig *forståelse av språk og begreper* som får oppmerksomhet. Så godt som alle barnehagene legger vekt på dette. Videre er de aller fleste barnehagene opptatte av om barna *beholders godt norsk*. I tillegg vektlegges *barnas sosiale kompetanse*. Svært mange barnehager er også opptatt av barnas *kroppsbekjennelse og motorikk*. På spørsmål til barnehagene om de gjennomfører systematisk språk- og begrepsstimulering er det 90-100 prosent av «våre» barnehager som svarer at det gjør de. I Bjerke bydel er det imidlertid bare vel 80 prosent av barnehagene som svarer dette.

Undersøkelsen kartlegger også hvem som er hovedmålgruppe for språkstimuleringen og hvilket språk språk- og begrepsstimuleringen foregår på. Dette belyses nærmere i henholdsvis tabell 8 og tabell 9.

Tabell 8 Hvem er hovedmålgruppe for språk- og begrepsstimuleringen? Flere svar mulig. Prosent av barnehagene.

	Alna	Bjerke	Stovner	Grorud	S-Nordstr.
Alle barn i barnegruppen	71	71	90	69	35
Alle minoritets-språklige barn	24	21	15	13	53
Alle barn med behov for særskilt språkstimulering	63	42	35	63	77
Skolestarterne	50	42	20	50	35
Annet	0	4	0	0	0
Vet ikke		0	0	0	0
Kilde: Rambøll 2011.					

Vi ser at tabell 8 at hovedmålgruppe for språk- og begrepsstimuleringen fordeler seg på ulike grupper, men hovedbudskapet i tabellen er vel at det ikke nødvendigvis er de minoritetsspråklige barna som er hovedmålgruppe, men like gjerne alle barn eller alle barn med særskilte behov for språkstimulering. Svarprofilen i bydelene skiller seg litt ad. Mens det i hovedsak er alle barn som er målgruppe i Stovner, er det særlig barn med særskilt behov som er målgruppe i Søndre Nordstrand. Tallene over tyder også på at

¹² Barnehagene har kunnet oppgi flere verktøy.

skolestarterne er en viktigere målgruppe i noen bydeler enn i andre. Tabell 9 under viser hvilke språk språkstimuleringen foregår på.

Tabell 9 På hvilket språk foregår språk- og begrepsstimuleringen? Flere svar mulig. Prosent av barnehagene.

	Alna	Bjerke	Stovner	Grorud	S-Nordstr.
På samtlige morsmål	0	0	0	6	0
På enkelte morsmål	62	52	76	13	18
På norsk	97	100	100	100	100
Ingen	0	0	0	0	0
Annet	5	3	0	0	0

Kilde: Rambøll 2011.

Så godt som alle barnehagene i de fem bydelene svarer at språk- og begrepsstimuleringen foregår på norsk. En del av bydelene, særlig Alna, Bjerke og Stovner, benytter i tillegg enkelte morsmål (de språkene som er mest utbredt i barnegruppen?).

På spørsmål til barnehagene om hva som er hovedfokus i språkstimuleringen, finnes det samme bildet som er gjengitt over (tabell 8).

Tabell 10 Hva er fokus i språkstimuleringen? Flere svar mulig. Prosent av barnehagene.

	Alna	Bjerke	Stovner	Grorud	S-Nordstrand
Språk- og begrepsutvikling på norskspråket	97	100	100	100	100
Språk- og begrepsutvikling på morsmål	34	38	70	6	12
Utvikling av matematisk kompetanse	37	38	35	25	29
Utvikling av lese- og skrivekompetanse	24	38	15	25	6
Utvikling av digital kompetanse	24	17	20	0	6
Utvikling av sosial kompetanse	95	92	100	81	88
Utvikling av lekekompetanse	92	96	100	75	88
Annet	3	4	0	0	12
Vet ikke	0	0	0	0	0

Kilde: Rambøll 2011.

Av tabellen 10 over ser vi at det er henholdsvis språk- og begrepsutvikling på norsk og utvikling av sosial kompetanse og lekekompetanse som er de tre områdene som klart skiller seg ut (som områder det spesielt fokuseres på), selv om det er noe variasjon mellom bydelene. Det er interessant at fokuset i språkstimuleringen ikke avgrenser seg til det rent språklige, men at også sosial kompetanse vektlegges (lekekompetanse vel kan ses som en del av den sosiale kompetansen hos barn).

Undersøkelsen har også kartlagt de språkstimuleringsverktøy som benyttes i barnehagene (tabell 11 under).

Tabell 11 Hvilke språkstimuleringsverktøy benyttes? Flere svar mulig. Prosent av barnehagene.

Bruk av ...	Alna	Bjerke	Stovner	Grorud	S-Nordstrand
litteratur	97	96	95	100	94
dramatisering	76	75	90	81	47
konkreter	92	96	100	100	94
sang, musikk, dans	100	100	100	88	94
rim, regler, vers, dikt, språktull	87	100	100	88	88
samtaler og refleksjon	87	92	100	100	77
lesing, skriving, rabling, tegning	68	92	100	81	59
matematiske aktiviteter	66	75	90	56	71
språkposer, språkkofferter	87	92	75	94	88
IKT og digitale redskaper	61	67	80	56	41
andre metoder	21	25	10	0	18

Kilde: Rambøll 2011.

Av tabell 11 ser vi at barnehagene i alle bydelene benytter mange typer av språkstimuleringsverktøy. De mest utbredte er bruk av litteratur (lese for barna), dramatisering, konkrete (ting, figurer som barna kan ta på og kjenne igjen uavhengig av språket man benytter, f.eks. ku, hund, tre), språkposer/språkkofferter (som f.eks. kan inneholde konkrete) og sang, dans og musikk, rim, regler, vers, samtaler og refleksjon. Så godt som alle bydelene benytter slike metoder.

I våre egne intervjuer med barnehageledelsene i de fem bydelene (presenteres i neste avsnitt) ba vi informantene om eksempler på de språkstimuleringsverktøyene som benyttes i barnehagene. Det er de samme verktøyene som nevnt over som nevnes. Det har ikke vært vårt oppdrag å vurdere kvaliteten på de enkelte verktøyene. Ifølge våre informanter i de fem bydelene og i Oslo kommune (byrådsavdeling for kultur og utdanning) vil det også være vanskelig å gi en vurdering av kvaliteten på de ulike verktøyene, hvorvidt det ene verktøyet er bedre enn det andre. Etter disse informantenes vurdering er det viktigste at de som skal forestå språkstimuleringen, har tro på det valgte verktøyet og at de forholder seg systematisk i bruken av det.

Skolestarterne

Barnehagene er også spurt om hva som kjennetegner skolestarterne i den enkelte barnehage, med utgangspunkt i hvilket tilbud de har fått i barnehagen. Tabell 12 under viser hva barnehagestyrene i de respektive bydelene mener har vært vektlagt i tilbudet til skolestarterne.

Tabell 12 Hva kjennetegner skolestarterne i barnehagen? Prosent av barnehagene.*

Skolestarterne ...	Alna	Bjerke	Stovner	Grorud	S-Nordstrand
har fått grunnleggen-	21	44	31	18	15

de kompetanse i lesing, skriving og regning					
har lært seg ord og begreper som beskriver skolehverdagen, som pult, friminutt og skolegård	26	41	23	46	42
gjenkjenner rutiner som kjennetegner skolehverdagen (timeinndeling, friminutt, arbeidsro)	23	31	19	36	42
har lært seg grunnleggende regler som å rekke opp hånden, stille på rekke, vente på tur	60	69	77	68	69
har besøkt skolen de starter ved og gjenkjenner denne	74	59	81	77	92
har møtt lærer og annet personell ved skolen før skolestart	49	50	62	50	73
har møtt personalet ved Aktivitetsskolen før skolestart	30	25	54	27	62

Kilde: Rambøll 2011.

* Her har vi bare tatt med resultater for svaralternativene «i meget høy grad» og «i høy grad». (Ikke tatt med «i noen grad»), dvs. har tatt med «sterke» svar.

Vi ser av tabellen at det er to forhold som særlig nevnes av barnehagene i alle de fem bydelene: at barna har lært seg grunnleggende regler for skoleatferd, som å rekke opp hånden når man ønske å si noe i klasserommet, stille på rekke og vente på tur og at barna har besøkt den skolen de skal starte ved. Mange barnehager har også lagt vekt på at barna får treffe lærerne og personalet ved skolen.

Nærmere om de enkelte bydelene

I det følgende presenterer vi intervjuer med barnehageledelsen i hver av de fem bydelene med utgangspunkt i tilbudet til barna året før skolestart, her definert som tilbudet til 5-åringene. Vi tar for oss barnehagetilbudet med vekt på språkstimuleringstilbudet og kompetanse- og bemanningssituasjonen. I dette kapitlet/avsnittet er det barnehageadministrasjonenes egne vurderinger som presenteres. Vi viser for øvrig til Kostra-tallene for kompetanse- og bemanningssituasjonen i bydelene som ble presentert i et tidligere avsnitt og som viser den «faktiske» situasjonen slik den fanges opp i offentlig statistikk.

Som tidligere nevnt, kan det være vanskelig å skille tilbudet til 5-åringene fra tilbudet til yngre barn i og med at språkstimulering ikke gis eksklusivt til 5-åringene, men gjerne til alle 3-5-åringer i den enkelte barnehage/avdeling. Noen tiltak retter seg imidlertid mot de eldste barna i barnehagene ved at de er skolestartere. Det vil også være vanskelig å skille mellom tilbud som inngår som del av tiltaket gratis kjernetid (finansiert gjennom tiltaket) og tiltak som del- eller helfinansieres fra andre kilder. Det gjelder særlig språkstimuleringstilbudet. Alle bydelene har hatt oppmerksomhet rette mot språkstimulering forut for tiltaket Gratis kjernetid. Barnehagetilbudet i bydelene vil i det alt vesentlige ikke være finansiert av gratis kjernetid-midler. Vi har imidlertid en spesiell oppmerksomhet rettet mot det tilbudet som er igangsatt gjennom Gratis kjernetid-midlene.

Siden både organiseringen av barnehagetilbudet og organiseringen av gratis kjernetidordningen varierer fra bydel til bydel, slik vi har vist innledningsvis, har vi vært opptatt av å intervju dem i bydelenes barnehageadministrasjon som har et særlig kjennskap til gratis kjernetidordningen og spesielt det språkstimuleringsarbeidet som drives i barnehagene. Vi har i stor grad gjort det opp til barnehageadministrasjonen i bydelene selv å plukke ut informanter som de mente hadde mest kjennskap til gratis kjernetidordningen og språkstimuleringstilbudet. Våre informanter har derfor variert en del fra bydel til bydel avhengig av hvilke informanter bydelene selv foreslo. Informantene har dels vært leder for barnehageadministrasjonen i bydelen dersom det finnes en felles administrativ leder, alternativt leder for en barnehageenhet (som består av flere barnehager). I enkelte bydeler har vi snakket med språkpedagoger eller migrasjonspedagoger og prosjektleder for gratis kjernetidordningen der en slik (fortsatt) finnes.¹³ I enkelte bydeler snakket vi også med leder for en barnehage. I hver av bydelene har vi snakket med 2-3 personer, i enkelte tilfellet også flere dersom bydelen mente at flere kunne ha nyttig informasjon. Vi gjør altså oppmerksom på at det er barnehageadministrasjonen i bydelene som selv har plukket ut informanter til samtalene og valgt hvor mange som skulle delta. Samtalene foregikk som en gruppesamtale og varte i vel to timer. I og med at samtalene foregikk som en gruppesamtale, har informantene fra hver av bydelene hatt mu-

¹³ I en bydel var leder for barnehageadministrasjonen nyansatt og prosjektleder for gratis kjernetidordningen sluttet slik at det på intervjutidspunktet var få i bydelen som hadde en bred oversikt over gratis kjernetid-ordningen, noe bydelen selv beklaget.

lighet til å presentere synspunkter som i stor grad representerer felles synspunkter, mer enn om vi skulle informert dem hver for seg. Det er også vårt inntrykk at informantene i stor grad hadde samstemt sine synspunkter før vi kom og slik sett uttrykte synspunkter de gjerne ville ha frem.

Vi har i dette avsnittet/kapitlet i størst mulig grad latt informantene komme til orde og ikke overprøvd realitetene i deres synspunkter. Vurderinger og synspunkter som kommer frem i det følgende, er altså informantenes, ikke forskernes. Barnehageadministrasjonene i de fem bydelene har for øvrig kommentert og godkjent omtalen av de respektive bydelene.

Bydel Bjerke

Organisering av barnehagetilbudet, med vekt på språkstimulering

Bydelen har hatt tre korttidsbarnehager delfinansiert av gratis kjernetid-midler som er forbeholdt 4- og 5-åringer, det vil si barn med rett til Gratis kjernetid. Det var i 2009 plass til 36 barn i disse barnehagene. Fra høsten 2012 har bydelen ett kortidstilbud med plass til 24 barn. Korttidsbarnehagene er gratis for 4- og 5-åringene og arbeidet med språk og sosial kompetanse er de viktigste satsingsområdene.

Alle barnehagene i bydelen har lenge hatt språk som hovedsatsingsområde, også forut for innføring av Gratis kjernetid. Bydelen har vært engasjert i et forsknings- og utviklingsprosjekt, "Lær meg norsk før skolestart!", som startet i 2001 og ble avsluttet i 2006. Prosjektet rettet seg spesielt mot 5-åringene og var et samarbeid mellom Bydel Bjerke, Høgskolen i Oslo og Utdanningsetaten i Oslo.¹⁴ Prosjektet var et metodeutviklingsprosjekt for språkutvikling for ett- og flerspråklige barn. En viktig del av metoden er bruk av litteratur/barneboka, fortellinger, konkrete og språkkofferter. I tillegg ble det laget et språkkartleggingsverktøy for å beskrive språkferdigheter på norsk og på morsmål. Dette språkkartleggingsverktøyet ble i desember 2011 vurdert av et departementsutnevnt ekspertutvalg.¹⁵ På bakgrunn av ekspertutvalgets vurdering ble språkkartleggingsverktøyet bearbeidet og revidert. 2. utgave ble ferdig i juni 2012. Samtidig kom fagboka "Lær meg norsk før skolestart" ut i 2. utgave. Fagboka er oversatt til både dansk og svensk og brukes som fagbok på førskolelærerutdanningen på Høgskoler. Arbeidsmetodene fra dette prosjektet ligger til grunn for bydelens arbeid med språk i barnehagene og ble videreført i språkstimuleringsprosjektet Språkløftet som denne bydelen, i likhet med de andre fire bydelene vi studerer, har vært med i.¹⁶ I forbindelse med denne metoden lages det egne språkpermer (Overgangspermer) for det enkelte barn som også følger med barnet over i skolen. Overgangspermen, som den i dag kalles, er lagt inn i Oslostandard for samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole. Målsettingen i bydelen har vært at alle 5-åringer skal kartlegges med bruk av dette språkkart-

¹⁴ Prosjektet resulterte blant annet i fagboka «Lær meg norsk før skolestart».

¹⁵ Det gjelder rapporten *Vurdering av verktøy som brukes til å kartlegge barns språk i norske barnehager*.

¹⁶ Språkløftet er omtalt annet steds.

leggingsverktøyet. Barnehagenes pedagogiske fagsenter hvor flerkulturelt arbeid er organisert har ansvar for forvaltningen av øremerkede midler for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder (Statstilskudd til drift av barnehager). Fagsenteret har ansatt tre språkpedagoger, to migrasjonspedagoger og fem tospråklige assistenter (som dekker seks språk og som er noe annet enn assistenter med et annet morsmål enn norsk). Disse følger opp hver sine barnehager for å bidra til å utvikle gode språkmiljøer i barnehagene. De skal veilede og lage systemer, slik at personalet i barnehagene selv kan forestå selve språkstimuleringen. Som eksempler på språkstimuleringsverktøy nevnes

- tospråklig assistanse
- Lekotek, med ulike typer lekemateriell som kan lånes ut til barnehagene, for eksempel språkkofferter med leker/konkreter som brukes i språkstimuleringen. Her finnes også barnebøker hvorav noen er oversatt til andre språk enn norsk og barnebøker med parallelltekst for eksempel på engelsk og somali eller engelsk og arabisk.
- språkgrupper; her samles to til fem barn sammen med en voksen (en språkpedagog eller en migrasjonspedagog) til en målrettet, systematisk språkstimuleringstrening på en liten halvtime én til to ganger i uka hele året. Språket i disse gruppene kan være på norsk eller på barnets morsmål som da ledes av en tospråklig assistent.
- M.U.S. (musikk-undring-språk), som er et samarbeid mellom migrasjonspedagog og musikkterapeut og er et gruppetilbud til barnehagene
- fagbibliotek for de ansatte som blant annet inneholder litteratur om tospråklig kompetanse

Målgruppen for den systematiske språkstimuleringen er primært 5-åringene, dels gjennom arbeid med skolestarterne eller gjennom egne språkgrupper noen ganger i uken. Bydelen har hatt de samme språktiltakene lenge og planlegger å fortsette med de tiltakene de allerede har. (Se bydelens hjemmeside pluss Rambøllrapporten 2011.) Barnehagene trekker også inn foreldrene i språkarbeidet ved å snakke med dem om viktigheten av språk og om hvordan man kan bli bedre i språk, også i barnets morsmål.

Det legges nå særlig vekt på den daglige læringen, det spontane språket og den uformelle språklæringen, det vil si den språkstimuleringen som skjer i garderoben eller ute på tur. Informantene benevner dette *det kontekstuavhengige språket*, som man mener bidrar til å stimulere abstrakt språk (gjennom å småsnakke med barna om hva de har gjort i barnehagen mens de kles på osv.). Dette til forskjell fra språk som trenes i spesielle situasjoner/grupper ved for eksempel å vise frem og snakke om konkrete ting (en hest, en hund osv.). Informantenes syn er at utvikling av det kontekstuavhengige språket er en undervurdert måte å stimulere språk på og at dette gjelder alle barn, ikke spesielt minoritetsspråklige barn.

Bydelen er i ferd med å planlegge et nytt språkstimuleringsprosjekt kalt Lesevennprosjektet. Dette skal organiseres som et samarbeid mellom en barnehage og en 4. klasse i nærheten pluss et bibliotek. De større barna skal lese for de små på sitt morsmål. Meningen at dette også skal være utviklende for de større barna. Bydelen ønsker gjennom dette programmet blant annet å øke statusen til det enkelte barns morsmål.

Informantene mener å ha sett en økning i andel minoritetsspråklige barn i barnehage fra 2008-2009 frem til i dag. Det har også vært en økning av minoritetsspråklige barn i familiebarnehagene der det tradisjonelt har vært få. I disse går det primært småbarn i og med at de større barna nå får et gratistilbud i de ordinære barnehagene (men også i familiebarnehagene dersom barna fortsetter der). Det er nå 14 prosent minoritetsspråklige i slike; tidligere var det nesten ingen.

Våre informanter forteller at det er en del foreldre som bare ønsker et korttidstilbud på fire timer, det vil si et gratis tilbud, enten fordi de har dårlig råd eller fordi mor likevel er hjemme. I heldagsbarnehagene får man bare plass dersom man betaler for et heldagstilbud (minus Gratis kjernetid-delen). Dermed er det i følge informantene en del foreldre som ikke benytter barnehage i det hele tatt fordi de påtvinges et heldagstilbud som de må betale for. Siden bydelen bare har tre (gratis) korttidsbarnehager, er det mange som ikke får plass i slike. Det uttales fra bydelsledelsens side at det burde finnes flere korttidstilbud slik at flere får plass i slike og også plassert slik at avstanden mellom hjem og barnehage ble kortest mulig for å redusere tid til og fra barnehage.

Bemanning/kompetanse

Andelen styreere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning var i 2011 på 79 prosent (se tabell 4 over), en økning på 12 prosentpoeng siden 2010. Andelen er imidlertid redusert de siste årene, fra 85 prosent i 2005. Også andelen ansatte med førskolelærerutdanning er noe redusert. Det pekes av våre informanter på at sammensetningen av barnegruppen har endret seg de siste 20 årene, med mange flere med minoritetsspråklig bakgrunn, noe som skaper økte utfordringer for styrerne av barnehagene; dette desto mer dersom styrer ikke har pedagogisk utdanning. Ifølge barnehageledelsen i bydelen får mange barnehager dispensasjon fra pedagognormen (som krever at det skal være én pedagogisk leder per 14-18 barn når barna er over tre år) slik at mange av dem som innehar lederstilling, ikke har pedagogisk utdanning. Dette skaper utfordringer for språkstimuleringen.

Bydelen har ansatt mange ufaglærte minoritetsspråklige assistenter i barnehagene (som er noe annet enn to-språklige assistenter, se under). Disse kan utgjøre en utfordring for språkstimuleringen i barnehagene ifølge barnehageledelsen fordi de ofte snakker dårlig norsk. En del har heller ikke fullført videregående skole. Enkelte har ifølge våre informanter svært lite skolegang. De er ansatt fordi barnehagene har problemer med å rekruttere nok kvalifisert personell. I 2010 var 35 prosent av de ansatte i barnehagene i bydelen minoritetsspråklige og bare 5 prosent av disse hadde pedagogiske utdanning, i følge informasjon som bydelen selv har hentet inn. I oktober 2012 er andelen på 29 prosent; andelen minoritetsspråklige er dermed redusert.

Ifølge barnehageledelsen i bydelen er det en utfordring at mange av de minoritetsspråklige assistentene uten relevant utdanning (særlig førskoleutdanning eller fagutdanning som barne- og ungdomsarbeider) ofte trenger mye oppfølging for å kunne forestå en god språkstimulering. Denne oppfølgingen blir desto mer problematisk dersom styrer ikke har pedagogisk utdanning.

I tillegg til minoritetsspråklige assistenter har bydelen noen *to-språklige assistenter*. Disse må ikke forveksles med de ufaglærte minoritetsspråklige assistentene. Til forskjell fra

dem som omtales over, er de tospråklige assistentene rekruttert for å jobbe med det enkelte barns morsmål. Bydelen har barn fra veldig mange språkbakgrunner, mellom 35 og 40 ulike morsmål. Dersom alle språk skulle dekkles, slik at alle barn hadde en assistent som kunne barnets språk i sin barnehage, måtte bydelen hatt veldig mange slike assistenter rundt om i alle barnehagene. Bydelen har i tillegg ansatt språkpedagoger (3 stykker) som reiser rundt til barnehagene i bydelen og veileder personalet slik at personalet selv kan forestå språkstimuleringen.

Bydel Grorud

I denne bydelen har man foretatt en organisasjonsmessig endring i tiltaket Gratis kjernetid ved at det er etablert en egen styringsgruppe for tiltaket som har med representanter fra ulike instanser på oppvekstområdet. Her inngår for eksempel leder for helsestasjonene, enhetslederne for barnehagene, familie- og læringssenteret i tillegg til en egen prosjektleder for Gratis kjernetid. Avdelingssjef er leder for styringsgruppen. Dette sikrer nødvendig forankring i ledelsen i bydelen og ønsket gjennomslagskraft. Ifølge leder for Gratis kjernetid har dette ført til at tiltaket har fått mer gjennomslag, for eksempel ved at resultater fra tiltaket etterspørres fra sentralt hold i bydelen.

Bydelen påpeker at systematikken i Gratis kjernetid kom litt sent på plass. Til å begynne med var det bare snakk om å etablere barnehageplasser og å lage rutiner for å fange opp foreldrene for dermed å kunne rekruttere barn til barnehage. Det var mindre oppmerksomhet om hva slags tilbud barna skulle få i barnehagen. Bydelen er veldig uttalt på at det er kvaliteten på barnehagene som gir effekt med hensyn på målene i Gratis kjernetid; de kommer ikke automatisk ved å være i barnehage. Informantene definerer her kvalitet som personalets kompetanse og forutsetninger for å drive språkarbeid.

Organisering av barnehage tilbudet, med vekt på språkstimulering

Bydelen har tre barnehageenheter med hver sin seksjonsleder. Innenfor hver av enhetene finnes mange barnehager, mange heldagsbarnehager og noen korttidsbarnehager rettet mot 4- og 5-åringene med rett til gratis kjernetid. Det finnes to korttidsbarnehager (20-25 timer per uke) hvorav en er betalt av gratis kjernetid-midlene.

Det påpekes at språkarbeidet i bydelen var i gang før innføringen av gratis kjernetid. Det første prosjektet kom i gang i 1995. Språk-4 var innarbeidet i Bydel Grorud fra 1999. Med Språkløftet ble språklæringsmetodikken i dette tiltaket integrert i Gratis kjernetid og dannet utgangspunktet som det språklige ”innholdet” i Gratis kjernetid. De to tiltakene ses i nær tilknytning til hverandre. Med Gratis kjernetid har man altså fortsatt utviklingen av det språkarbeidet man tidligere gjorde. Det påpekes imidlertid at systematikken i dette arbeidet, særlig på grunn av Språkløftet, er blitt bedre. Det er også kjøpt inn en del språkstimuleringsutstyr (snakkepakker, bøker osv.) for Gratis kjernetid-midlene.

I tråd med metodikken i Språkløftet legger bydelen vekt på samarbeid mellom barnehage og skole ved å systematisere språkarbeidet med hensyn til overgangen fra barnehage til skole. Man sørger også for at barnehagene blir kjent med hvordan skolen fungerer, hvordan det undervises der, samtidig som skolene blir kjent med hvordan barnehagene fungerer. Alle barnehager skal utarbeide retningslinjer for overgangen bar-

nehage-skole. Her viser man også til prosjektet "Oslo-barnehagene", som har utarbeidet felles retningslinjer for dette samarbeidet. Også foreldrene til barnehagebarna blir informert om hva overgangen til skole innebærer. Alle barnehageenhetene har arrangert foreldremøter for foreldre til skolestarterne for å forberede foreldrene på hva opplegget i skolen er og hva som forventes her, for eksempel med hensyn til daglig oppmøte, som en forberedelse til skolestart. Skolene har også informert på disse møtene om hva de forventer av foreldrene ved overgang til skole. Disse møtene, som har rettet seg mot foreldrene til skolestarterne, har hatt veldig godt oppmøte fra foreldrene.

Barnehagene samarbeider også tett med skolene, for eksempel gjennom såkalt veiledet lesning som skal bidra til å øke interessen for språk og litteratur. I tråd med metodikken i Språkløftet jobber man gjerne med *noen* barn som trenger noe ekstra, det vil si konsentrerer oppmerksomheten om noen barn. Det kan dreie seg om at man først leser en bok for alle barna på en avdeling, for så å jobbe mer med noen barn i etterkant som kanskje ikke skjønnte så mye av det som ble lest/fortalt, eller motsatt at noen barn får en "innføring" i boka før de andre. Man jobber gjerne også med små språkgrupper gjennom å arrangere språkleker, gå turer osv. Her tar man med både svake og flinke elever for at de svake skal lære av de språklig sterke. Det kan for eksempel være fire barn i en slik gruppe.

Også foreldrene trekkes med i språkstimuleringen. Man samler foreldre og barn og snakker om språk. Alle 4-åringene får med seg en bok med bilder hjem som også foreldrene skal se på. Foreldrene får "hjemmelekse" med å fortelle barna på sitt eget språk hva de ser på bildene osv. På den måten får barna kjennskap til ord og begreper både på norsk og morsmål samtidig for foreldre trenes i fortellerkompetanse.

Generelt legges det vekt på å få foreldrene til å forstå viktigheten av språktrening også i hjemmesituasjonen. Det har vist seg vanskelig å få alle foreldre til å forstå at man skal både snakke med og lese for barna for å trene opp språkferdighetene, også på morsmålet. Barnehageledelsen har etter hvert blitt mer oppmerksom på at mange foreldre, særlig dem med minoritetsspråklig bakgrunn, ikke er vant til å snakke med barna på den måten mange foreldre i Norge er ved gjennom småprat med barna å sette ord på daglige aktiviteter. Mange er heller ikke vant til å lese for barna.

Språkutviklingsarbeidet er nå satt bedre i system enn tidligere i følge informantene. Hver av de tre barnehageenhetene har nå en egen språkpedagog som har et hovedansvar for språkutviklingstiltak i barnehagene i enheten; de to siste av tre ble ansatt høsten 2010. Disse har imidlertid stor frihet med hensyn til hvordan de vil legge opp språkstimuleringsarbeidet. Oppleggene vil derfor variere mellom barnehageenhetene. Det blir imidlertid påpekt at alle barnehagene har hatt oppmerksomhet om språk også forut for ansettelse av språkpedagoger.

Bydelen har laget egne mål for språkstimuleringen. Her legges rammeplan for barnehagen og læreplanen for skolen til grunn. Planene forsøkes sett i sammenheng. Tilsvarende har man gjort for matematikk.

I språkstimuleringsarbeidet legger bydelen særlig vekt på hvordan personalet klarer å forholde seg til barna og til å utnytte den daglige samhandlingen med barna til pedagogisk styrt, språkstimulerende samhandling. De kaller dette åpen samhandling, at den ansatte bruker seg selv og ikke bare legger vekt på spesifikke språkaktiviteter (som språkleker, konkrete osv.). Man forsøker å bruke den daglige samhandlingen på en språkutviklende måte. Det kan dreie seg om å snakke med barna mens man gjør ting

(smøre brødskiye, plukke blomster, kle på seg: det vil si snakke om aktivitetene, ikke bare gjør dem sammen med barna). Dette krever en sterkere bevissthet om samhandlingssituasjonene fra personalets side, for eksempel at man gjør påkledningssituasjonen til en språktreningssituasjon, ikke bare en påkledning. Dette er noe ufaglærte ikke er vant til og som krever at disse får god og jevnlig veiledning av språkpedagog. Våre informanter påpeker at det burde vært mer rom for veiledning av personalet om hvordan språkstimulering kan drives i det daglige. Personalet burde bli mer bevisst at småsnakk rundt påkledning og andre daglige gjøremål i barnehagen kan være en viktig del av språkstimuleringen. Men slik veiledning krever midler til møter med personalet etter arbeidstid og det hevdes det å være lite rom for.

En ytterligere utfordring for et systematisk språkstimuleringsarbeid er barn som ikke møter opp i barnehagen. Noen barn er borte i lengre tid, for eksempel på ferie i foreldrenes hjemland. Disse er ofte ikke den største utfordringen fordi barna kan ha nytte av oppholdet for å lære morsmålet. Et større problem kan det være at barn uteblir en dag eller to uten at det virker som om sykdom er årsaken. Dette kan gå ut over kontinuiteten i den systematiske språktreningen. Og selv om foreldrene har og betaler for fulltids barnehage, dvs. betaling utover gratis kjernetid, brukes ofte ikke full dag. Dette kan gjelde noen av de barna som ville ha mest behov for språkstimulering. Det sies at noen barn har 50 prosent fravær.

Bemanning/kompetanse

Det påpekes som en stor utfordring at barnehagene har mangel på pedagogisk ledelse og mange ufaglærte assistenter. Bydel Grorud har 105 stillinger for pedagogiske ledere, hvorav 27 er besatt av personer på midlertidig dispensasjon fra utdanningskravet. (pr. 1. nov. 2012)

Sammensetningen av personalgruppen, at for få av de ansatte har ønsket kompetanse, er ifølge våre informanter den største utfordringen med hensyn til å nå målene i Gratis kjernetid om bedret språkutvikling. Det påpekes at man er kommet godt i gang i alle barnehager med hensyn til en god språkstimuleringssituasjon. Fordi det er så vanskelig å rekruttere førskolelærere, kan det bli vanskelig å få nok oppmerksomhet om kvalitet. Bydelen er opptatt av at man må jobbe systematisk med opplæring av personalet slik at de kan gi god språkstimulering. Alle ansatte får tilbud om ulike typer av kurs, for eksempel fortellerkurs. Nesten alle, også assistentene, har ICDP-opplæring¹⁷ på norsk for å kunne rådgi foreldrene i forståelse av omsorgs- og oppdragerrollen og kurs i matematikk beregnet på småbarn. Mange har også kurs i språkstimulering. Bydel Grorud bruker Tras som kartleggingsverktøy.¹⁸ Alle som bruker dette verktøyet får opplæring. Det er en utfordring at mange i grunnbemanningen er ufaglærte. Vanligvis er 2/3 av grunnbemanningen assistenter. Det sier av våre informanter at det kunne være ønskelig med høyere pedagogtethet. Det påpekes at det stadig settes opp nye kurs slik at også nyansatte kan få noe opplæring dersom de ønsker. Det finnes også midler til slike kurs fra ulike kilder, i hovedsak andre enn Gratis kjernetid-midlene.

¹⁷ ICDP står for International Child Development Program og skal bidra til å styrke omsorgs- og oppdragerrollen. Det kan både rettes mot personal som skal gi omsorg for barn og barnas foreldre.

¹⁸ TRAS (Tidlig Registrering av Språkutvikling) er et språkkartleggingsverktøy som også angir hvilke språkstimuleringsinnsatser det enkelte barn kan trenge.

Bydel Søndre Nordstrand

Organisering av barnehagetilbudet, med vekt på språkstimulering

Barnehagene i bydelen har lenge lagt vekt på språkstimulering fordi bydelen lenge har hatt mange minoritetsspråklige barn. Det er særlig lagt vekt på læringsaspektet ved barnehagen, at barnehagen skal være en læringsarena.

Bydelen har åtte barnehageenheter/barnehageområder med tre barnehager i hver enhet. Dette er bare kommunale barnehager. Til hver av disse barnehageenheter er det tilknyttet en egen språkenhet som har ansvar for språk- og foreldreoppfølgingen. Disse språkenhetene skal yte tjenester til de kommunale barnehagene i sitt barnehageområde og også til de private barnehagene som ligger i det enkelte barnehageområdets geografiske område. Språkenhetene ble etablert i 2007, med utgangspunkt i et eget skudd til minoritetsbarn, først i noen deler av bydelen. Med Gratis kjernetid-midlene kunne man etablere slike språkenheter i alle områdene.

I språkenhetene finnes en språkpedagog som har ansvar for å organisere og gjennomføre systematiske språkstimuleringstiltak i barnehagene i barnehageenheten. En pedagog i enheten har i tillegg ansvar for å etablere et ICDP-tilbud til foreldrene til barnehagebarna. Man har også ønsket at språkpedagogene skal være tilknyttet barnehagene mens andre bydeler har valgt ambulerende språkpedagoger.

Barnehageenheten inneholder også en åpen barnehage og en korttidsbarnehage (minibarnehage). Det legges vekt på at åpen barnehage og korttidsbarnehagen er samlokalisert med en heldagsbarnehage slik at barn med minoritetsbakgrunn i for eksempel korttidsbarnehagen kan bli kjent med og også leke med barna i heldagsbarnehagen. I korttidsbarnehagene går det i hovedsak barn med minoritetsspråklig bakgrunn. Barna i korttidsbarnehagen kan også delta i fellesaktiviteter og de skoleforberedende aktivitetene som settes i gang for skolestarterne (femåringene). Samtidig bidrar samlokaliseringen til at innvanderforeldre med barn i f.eks. åpen barnehage eller korttidsbarnehage kan bli kjent med de andre barnehagetilbudene og bli trygge på de ansatte der, det vil si barnehageledelsen i bydelen tenker de ulike barnehagetilbudene som del av en kjede (fra lavterskel til mer høyterskeltilbud). Bydelen mener å ha sett en stor dreining fra bruk av korttidsplass til heldagsplass. Man tror det er fordi foreldrene har fått kjennskap til heldagstilbudet ved å ha vært i nærheten av dette. Korttidsbarnehagetilbudet er bygd ned enkelte steder eller gruppestørrelsene redusert fordi det ikke i samme grad som tidligere er etterspørsel etter slike plasser.

Det er etablert skoleforberedende grupper på tvers av alle barnehagene for alle 5-åringene. Gruppene består av de barna som skal til samme skole. Dermed kan barna møtes og bli kjent dersom de ikke allerede går i samme barnehage.

Språkpedagogen arbeider med grupper av barn som trenger spesiell oppfølging. Også foreldrene blir trukket med i dette arbeidet. Det arrangeres foreldremøter der språkpedagogen gjennomgår de samme ord og begreper som barna trener på.

I tillegg til de ressurser som er lagt til hver barnehageenhet, har bydelen ønsket å styrke ressursene innen språk- og foreldrearbeid på overordnet nivå innen gjennom å etablere en særskilt stilling for disse områdene i et Pedagogisk fagsenter. Denne komme

i tillegg til språkpedagogstillingene og vil ha et overordnet faglig, strategisk og organisatorisk ansvar.

For å få et tilstrekkelig omfang av språkstimulering innen norsk språk, har bydelen iverksatt språktiltak også rettet mot barnets hjemmemiljø slik at man utnytter hele barnets språkmiljø, hjemme og i barnehage. Dette påpeker man gir mulighet for å vektlegge stimulering i norsk språk i barnehagetiden uten at dette går på bekostning av språkstimulering på morsmål. Et viktig tiltak knyttet til morsmålstimulering er NyeLesefrøprosjektet hvor bydelen har gått inn i et prosjekt sammen med Kulturetaten. Dette prosjektet omfatter bl.a. et omfattende og systematisk opplegg for hjemlån av bøker, også bøker på barnets morsmål. For å nå også de foreldre som har liten utdannelse, blir det særlig viktig å ha fokus på bøker og samspill med barna rundt disse. Bydelen har fått tildelt ekstramidler fra Gratis kjernetid-prosjektet som er benyttet til en halv bibliotekstillingsstilling i barnehagene. Tiltaket retter seg spesielt mot skolestarterne.

Det er imidlertid etablert et prinsipp om norsk som fellesspråk i barnehagene og i barnas lekemiljø. Bydelen hevder at den har hatt stor frihet til å "tolke" hvordan Gratis kjernetid-tiltaket skulle utformes utover de 20 gratistimene per uke. Den har derfor kunnet bygge videre på de prinsipper for språkopplæring som ble praktisert også forut for Gratis kjernetid-tilbudet og har benyttet Gratis kjernetid-tiltaket til å understøtte denne måten å jobbe på.

Bydelen påpeker at det er viktig at foreldrene snakker morsmål med barna. Barnehagene forsøker å stimulere foreldrene til å snakke mye med barna i hjemmesituasjonen, for eksempel når gjør ulike typer aktiviteter som å lage mat. Da oppmuntres det til at foreldrene med ord snakker om det de gjør. Gjennom denne småpraten styrkes barnas språkutvikling (for eksempel med hensyn til begrepsutvikling), samtidig som barnet lærer eget morsmål.

Bydelen har inntrykk av at språkferdighetene blant barna i barnehagene har blitt bedre i løpet av de siste årene. Skolelærere sier oftere nå at de har kunnet undervise førsteklasingene samlet fordi flere forstår språket læreren snakker. Tidligere måtte man oftere undervise ett og ett barn.

Bemanning/kompetanse

Som vi har sett av Kostra-tallene som ble presentert foran, har også denne bydelen opplevde at andelen ansatte med relevant kompetanse har blitt redusert de senere årene. Bydelen påpeker også at det er viktig at de ansatte gjenspeiler befolkningssammensetningen. Grunnbemanningen i bydelens barnehager er flerspråklige og dekker alle de store språkgruppene, særlig urdu. I tillegg benytter bydelen særskilte språkmidler til åtte 50 prosentstillinger med tospråklige assistenter. Disse stillingene er lagt til minibarnehagetilbudene.

Det påpekes at noen av assistentene i barnehagene ikke kan godt nok norsk. Fordi man har trengt ansatte til barnehagene, har man rekruttert uten å være nok bevisst de språkkunnskapene de ansatte bør ha. Det settes i gang opplæringstiltak for de ansatte. Her nevnes ABF (Arbeidsplassbasert førskoleutdanning) og Kompass (kompetanseheving for flerspråklige assistenter). Men dette sies ikke å være nok. Personalet blir ikke flytende i norsk gjennom disse opplæringstilbudene. Særlig gjelder det ansatte som kom til Norge

i voksen alder; de har store problemer med å lære norsk godt nok. Bydelen mener at den etter hvert vil kunne rekruttere assistenter med godt norsk blant minoritetsspråklige som er født i Norge. Man ønsker man i større grad å profesjonalisere barnehagene ved at det skal bli viktigere at personalet snakker godt norsk.

Bydel Stovner

Organisering av barnehage tilbudet, med vekt på språkstimulering

I tillegg til de ordinære heldagsbarnehagene har bydelen etablert flere lavterskel barnehage tilbud i form av korttidsbarnehager. Disse var etablert forut for Gratis kjernetid. Ett av tilbudene er rettet spesielt mot 4- og 5-åringer. Disse tilbudene ble gratis med Gratis kjernetid. Driften av ett av dem er også betalt av Gratis kjernetidmidler. Nå er to av disse korttidsstilbudene lagt ned fordi foreldrene i stedet søker heldagsplass.

Bydelen har lenge vært opptatt av å etablere et godt språkmiljø, også forut for Gratis kjernetid. Men tiltaket har bidratt til at de har fått ”flere barn å jobbe med” i og med at flere barn nå går i barnehage. Gratis kjernetid-midlene har gjort det mulig å nå flere barn. Forut for tiltaket hadde bydelen mange barn som ikke gikk i barnehage; dette antallet ble halvert på bare et halvt år etter at tiltaket startet opp.

Også denne bydelen peker på viktigheten av at språkstimulering skjer hele dagen, fra barna kommer til de går, og ikke er begrenset til enkelte timer på dagen. Man forsøker å bevisstgjøre personalet om at språklæring skjer hele tiden, eller kan skje hele tiden, dersom personalet er bevisst dette. Det utvikles gode eksempler på språklæring som personalet kan lære av. Det vises til at man tar i bruk mange typer av arenaer for språklæring, også når barna er ute og leker. Det sies at Gratis kjernetid-tiltaket har ført til økt bevissthet om hvordan språk brukes.

Det legges særlig vekt på 5-åringene som skal over i skole. For disse er det etablert egne språkgrupper eller forskoleavdelinger. Det arrangeres turer, det brukes smartboard der barna tegner og lærer å se/lese navnet sitt. Det legges opp til at språk skal brukes i alle sammenhenger. Dette opplegget er imidlertid ganske nylig etablert og gjelder foreløpig en barnehage. Bydelen har i mange år hatt et kor for alle 5-åringene. Dette er ment både som et inkluderingstiltak og et språktiltak i og med at det synges sanger særlig på norsk.

Bydelen har utviklet et eget språkkartleggingsskjema som alle barnehagene skal benytte til å kartlegge språkmiljøet i barnehagene. Dette skal gjennomføres en gang i året.

Bydelen forsøker også å bevisstgjøre foreldrene om viktigheten av å snakke med barna som ledd i språkutviklingen. I likhet med andre bydeler påpeker barnehageadministrasjonen her at foreldre med minoritetsspråklig bakgrunn ofte er lite vant til å snakke *med* barna, men oftere snakker *til* dem. Foreldrene har liten tradisjon for småprat. Nettopp småprat legger språkpædagoger stadig mer vekt på som viktig for språkstimulering.

Bydelen har lagt stor vekt på å tilby ICDP-kurs til foreldrene på deres eget språk, både som ledd i å styrke omsorgs- og oppdragerrollen, men også som en arena der barnehagene kan få formidlet overfor foreldrene viktigheten av språkstimulering både i hjemmet og i andre sammenhenger som nettopp barnehage, men også i lek med andre barn på «fritiden».

Det sies at barnehagene kan utvikle seg litt forskjellig avhengig av hvem som til enhver tid jobber der. Her nevnes oppmøtepraksis som ett eksempel, at det bør lages tydeligere ”regler” for når barna kommer i barnehagen. For eksempel bør personalet ta kon-

takt med foreldrene dersom barna uteblir fra barnehagen. Det vurderes å etablere en mer enhetlig mal for alle barnehagene for hvordan man innretter seg.

Også denne bydelen viser til deltakelsen i Språkløftet som viktig for å utvikle en systematikk i språkstimuleringsaktiviteten, selv om dette tiltaket bare omfattet noen barn (20 barn per bydel/kommune). Men innholdet i språktreningen har i hovedsak vært det samme i de to tiltakene Språkløftet og Gratis kjernetid.

Bemanning/kompetanse

Som vi har sett av Kostra-tallene foran, har bydelen ikke opplevd samme reduksjon i andelen ansatte med relevant kompetanse som de andre gratis kjernetid-bydelene, men tvert i mot en økning de siste årene. Men tallene viste også at bydelen lå en del lavere enn de andre gratis-kjernetidbydelene med hensyn til f.eks. andel styrere og pedagogiske ledere med førskoleutdanning (bortsett fra Søndre Nordstrand) i perioden 2005-2010 og også mht. andel ansatte med førskoleutdanning og andel assistenter med førskoleutdanning eller fagutdanning som barne- og ungdomsarbeider. I 2011 ligger imidlertid bydelen noe bedre an enn de andre. Bydelen påpeker at det er en stor utfordring at mange av de ansatte i barnehagene ikke er gode i norsk. Det gjelder særlig assistentene. Det sies at dette er den største utfordringen for barnehagene. Fordi barnehagene har hatt rekrutteringsproblemer, har man rekruttert for mange med svake språkkunnskaper. Barnehagene har vært ett av de steder der for eksempel innvandrerkvinner har fått mulighet til å få seg arbeid, for eksempel i form av en praksisplass. Det sies av våre informanter at man har vært for lite bevisst når man stiller slike praksisplasser til rådighet for NAV og at man heretter bør stille krav om avlagt språkkurs i norsk.

Det sies at assistentene kan fylle en viktig rolle i barnehagene. De er flinke til å passe barn, rydde og lage mat, men de er ikke vant med det pedagogiske opplegget, å ha et pedagogisk ansvar overfor barna. Det tar lang tid å få ansatte uten pedagogisk bakgrunn til å forstå viktigheten av språkstimulering. Bydelen forsøker imidlertid å etablere et godt språkmiljø der også assistentene inngår. Det skal etableres et felles opplegg for alle ansatte i alle barnehagene, også i de private barnehagene. Alle assistentene skal nå få tilbud om språkopplæringskurs. Til dette har man fått ekstra språkmidler (ikke bare Gratis kjernetid-midler, også midler fra fylkesmannen).

Bydel Alna

Organisering av barnehagetilbudet, med vekt på språkstimulering

Bydelen har 3 barnehageenheter. I tillegg til de ordinære heldagsbarnehagene har bydelen 2 åpne barnehager og 3 korttidsbarnehager (åpne fire timer per dag) som i hovedsak retter seg mot 4- og 5-åringer og som gir språkstimulering. I tillegg finnes en korttidsbarnehage i forbindelse med norskkurs for voksne. 4-5 åringene prioriteres til disse tilbudene. I korttidsbarnehagene er det flest barn med minoritetsspråklig bakgrunn.

Bydelen har stor oppmerksomhet rettet mot språkstimulering. Gratis kjernetid-midlene har muliggjort rekruttering av to ambulerende språkpedagoger som veileder personalet i barnehagene i språkkartlegging og språkstimulering. Dette tilbudet varer frem til og med juni 2012.

Det fortelles at språkstimuleringen skjer på flere måter. Dels deler man barna inn i små grupper der de bruker ulike språkhjelpemidler som snakkepakker, mattepakker, konkreter osv., dels oppøver man språk gjennom sang og musikk (kalt Mig-Mus=migrasjon og musikk). Man forsøker også å bevisstgjøre personalet på å bruke språket mer aktivt, dvs. bevisstgjøre dem om at dagligdagse situasjoner kan være et utgangspunkt for språktreningen, f.eks. ved å si til barnet «gi meg ballen» i stedet for å si «gi meg den der». Det legges vekt på at språkstimulering skal prege alt man gjør i barnehagen, ikke bare være noen man gjør noen timer om dagen.

Barnehagene samarbeider også med skolene om språkstimuleringen ved at 4. klassingene leser for 5-åringene, dvs. skolestarterne, i tiltaket «Barn leser for barn». Dette tiltaket varer frem til juni 2012. I samarbeid med bibliotekene har man satt i gang Bok-Tras der barnehagene låner en mengde bøker på ulike språk fra bibliotekene, også lydbøker. Disse kan så både barn og foreldre låne. Hensikten er å få foreldrene til å forstå viktigheten av språk slik at de kan støtte opp om barnas språkutvikling, men også for å lære hvordan et bibliotek fungerer. Det lånes bevisst inn bøker som kan bidra til at foreldrene forstår mer av det norske samfunnet, men man forsøker også å appellere til foreldrenes (særlig mødrenes) humor/interesser ved f.eks. å låne ut bøker som kan være morsomme å lese. Dette tiltaket avsluttes juni 2013. I tillegg til sendinger på morsmålet prøver personalet å få foreldre og barn til å se norsk barne-TV, gjerne sammen med barna, slik at foreldrene både blir mer fortrolige med barnas norske «verden» og får bedre språkforståelse for egen del. Bydelen forsøker også på andre måter å trekke foreldrene med i språkstimuleringen ved å søke om midler til fortellerkurs der foreldre kan være med. Her kan foreldrene lære å fortelle, sette ord på historier, f.eks. fra sitt eget liv og sin egen oppvekst på sitt eget språk. Men dette kan være midler fra andre kilder enn Gratis kjernetid-midlene.

Alle 4- og 5-åringer språkkartlegges med Tras. Dersom kartleggingen viser at et barn ikke snakker godt nok norsk, kan barnet delta i en språkgruppe i sin barnehage som forsøker å løse de konkrete språkutfordringer det enkelte barn har gjennom ulike språkstimuleringsverktøy. Det etableres ulike grupper for ulike behov. Bydelen påpeker for øvrig som en utfordring at det er vanskelig å vurdere hva som er «godt norsk» og viser til at en målsetting med gratis kjernetid nettopp er at barna skal lære godt norsk, men uten at det er klart definert hva som er godt norsk. Dermed blir det vanskelig å måle grad av måloppnåelse. Mange av barna gjør det dessuten ikke så godt den første tiden i skole selv om de har gått i barnehage, men etter to år i skole, viser det seg ofte at de har innhentet mye av forskjellen til andre barn. Så selv om barna ikke har lært «godt norsk» i barnehagen, har de lært *evnen til å lære* i barnehagen, forstått som evnen til å fordøye kunnskap og se ting i sammenheng, ifølge våre informanter. På enkelte skoler inntrådte denne effekten hos barna allerede etter et halvt år i skole, noe personalet mener tyder på at barnehagen har gjort en forskjell. En ytterligere bekreftelse på at barnehage har gjort en forskjell selv om ikke barna har lært så godt norsk som kanskje ønskelig, er at lærerne sier at de ser en forskjell på de barna som har gått i barnehage og dem som ikke har det.

Bemanning/kompetanse

Også denne bydelen har opplevd en reduksjon i andelen ansatt med pedagogisk utdanning. Andelen assistenter med relevant utdanning har imidlertid økt noe (jf. Kostratallene som er presentert foran). Og mens informantene i de øvrige bydelene var raske til å påpeke utfordringene med mange ufaglærte assistenter i barnehagene, er ikke barnehageadministrasjonen i denne bydelen like bekymret. Det påpekes at assistentene kan gjøre en god jobb, også i språkutviklingssammenheng dersom de læres til å ha en høy bevissthet om hvordan språket brukes. Det satses bevisst på å øke kompetansen hos alle de barnehageansatte. Personalet får opplæring i ulike typer av språkkartleggings- og språkstimuleringsverktøy, som TRAS og Snakkepakke (et pedagogisk verktøy for å stimulere språkutvikling).

26 assistenter har gjennomført norskkurs i form av praksisnære kurs, i regi av Voksenopplæringen (Smedstua) i 2011. Det sies at norskspråket i seg selv ikke er den største utfordringen ved å ha mange assistenter, men vel så mye manglede kunnskap om å bruke språket bevisst og at assistentene bør blir flinkere til å føre en meningsbærende samtale med barna, sette ord på ting, i det hele bli flinkere i «small talks» med barn. Men dette er et problem som ikke spesielt gjelder de minoritetsspråklige assistentene, ifølge våre informanter. Barnehagene har gitt mange ansatte opplæring i ICDP, som inneholder en modul om hvordan man ved å snakke med barn, kan hjelpe dem til å forstå verden bedre og at det er viktig å snakke *med* barn, ikke bare til dem. Det påpekes dessuten av våre informanter at assistenter med bakgrunn fra andre land enn Norge kan være viktige rollemodeller for barna, som yrkesaktive kvinner. Barna ser at kvinner fra deres eget hjemland kan være i arbeid. Da er det ifølge våre informanter ikke så farlig at man ikke er helt topp i norsk språk. Andre kvaliteter kan være viktigere. Assistentene kan også være veldig gode til å vise omsorg, flink til å trøste osv. og på den måten være viktige for barna.

Men det påpekes at det tar tid å utvikle en god språkkultur i barnehagene. «Det er et stort felt som skal bevege seg. Vi er 700-800 ansatte i barnehagesektoren i bydelen.» Det påpekes også at systematiseringen og dokumentasjonen av tiltak og effekter/erfaringer kunne vært bedre. For å få mer erfaring om hva som virker, skal bydelen nå prøve ut nye tiltak. Fire av barnehagene i bydelen hadde økt bemanning i barnehageåret 2011-2012 for å sette i gang ulike tiltak, dvs. forskjellige tiltak i hver av barnehagene. Målsettingen er å prøve ut hva som virker best med hensyn til språkutvikling. Her får barnehagene hjelp med å utforme de ulike tiltakene og å evaluere dem av pedagoger som har jobbet med Språkløftet og Gratis kjernetid. Dermed vil barna som har gått i disse barnehagene, ha fått ulike tilbud når de så begynner på skolen i 2012.

IV Oppsummering

Barn i bydeler som tilbyr gratis kjernetid kommer fra familier med lavere sosioøkonomisk status enn barn i bydeler som ikke tilbyr gratis kjernetid. Både utdanning og inntekt er høyere i bydeler uten tilbud når vi ser på hele populasjonen av barn under ett. Imidlertid er forskjellen i bakgrunnskarakteristika for familier med innvandrerbakgrunn langt mindre på tvers av bydeler som tilbyr gratis kjernetid og bydeler uten tilbud.

I denne rapporten presenterer vi statistikk på bruk av barnehage som er basert på Oslo kommunes barnehageregister. Vi tar utgangspunkt i data fra Folkeregisteret som inneholder alle som er registrert bosatt i en gitt bydel per 1. januar det enkelte år. Dette er populasjonen vår, og når vi regner ut andel som går i barnehage, er dette nevneren, altså tallet under brøkstreken. Med utgangspunkt i Oslo kommunes barnehageregister definerer vi barnehagebruk samme dato, altså hvorvidt et barn er registrert med startdato før 1. januar, og med sluttdato etter denne datoen.

Det er et klart mønster som viser at barn med innvandrerbakgrunn i bydeler som tilbyr gratis kjernetid allerede fra tre års alder har en høyere sannsynlighet for å gå i barnehage enn barn med innvandrerbakgrunn fra andre bydeler i Oslo. Dette gjelder for samtlige av de fem bydelene med tilbud om gratis kjernetid, med unntak av Bjerke, der økningen i barnehagebruk først sees ved fire års alder. Andelen barn med innvandrerbakgrunn som har deltidsplass, ligger høyere i bydeler som tilbyr gratis kjernetid, og også for denne typen barnehagebruk ser vi en forskjell i bruk allerede for treåringene. Vi har også sett på om det er kjønnsforskjeller i bruken av barnehage i bydeler med og uten gratis kjernetid. Det er lite som tyder på at dette er tilfelle.

De aller fleste femåringer i de fem gratis kjernetid-bydelene går i barnehage. Også de aller fleste femåringer med innvandrerbakgrunn går nå i barnehage; andelen ligger bare noen prosentpoeng under barn uten innvandrerbakgrunn.

Kompetansesituasjonen i barnehagene er imidlertid en utfordring. Kostra-tall for perioden 2005 til 2010 viser at fire av de fem bydelene med gratis kjernetid har hatt en nedgang i andel styrere og pedagogiske ledere med førskolelærerutdanning. De samme bydelene har også hatt en nedgang i andelen ansatte med førskolelærerutdanning. Det har imidlertid skjedd en liten bedring i situasjonen frem til 2011. Bare én av bydelene har hatt en økende andel personell med ønsket kompetanse i perioden, men denne bydelen startet fra et lavere nivå enn de andre. Tallene tyder på at den store barnehageutbyggingen har gjort det vanskelig å opprettholde og å forbedre kompetansesituasjonen i barnehagene. Utgangspunktet har kanskje ikke vært det beste for å utvikle et godt språkstimuleringsstilbud til barna før skolestart.

Rambøll har nylig gjennomført en undersøkelse av språkkartlegging og språkstimulering i alle barnehagene i Oslo. Denne har vi dratt veksler på. Undersøkelsen viser at det i alle de fem bydelene har vært en satsing på tiltak for å styrke språkutviklingen hos barn. De aller fleste barnehagene kartlegger barnas språk- og begrepsutvikling, først og fremst

hvordan de behersker norsk. Men også sosial kompetanse og lekekompetanse kartlegges. Det er også innenfor de samme områdene (språk- og begrepsutvikling, sosial kompetanse og lekekompetanse) språkstimuleringen vektlegges.

Vi har også gjennomført gruppeintervjuer med barnehageledelsen i de fem gratis kjernetid-bydelene og kartlagt deres vurdering av hvordan gratis kjernetid-tiltaket har bidratt til språkutviklingen blant 5-åringene i bydelen. Kartleggingen viser at gratis kjernetid har bidratt til at flere barn går i barnehage enn de trolig ellers ville gjort ved at flere foreldre har hatt økonomisk mulighet til å benytte et korttids- eller heltidstilbud i barnehage. Gratis kjernetid-tiltaket har dessuten lagt stor vekt på å rekruttere barn til barnehage, f.eks. ved at foreldre har blitt mer kjent med hva en barnehage er.¹⁹ Når da svært mange av barna går i barnehage, blir det lettere å drive et godt og systematisk språkarbeid med disse barna.

Flere av bydelene påpeker også at de i lang tid, forut for tiltaket gratis kjernetid, har hatt stor oppmerksomhet rettet mot språkstimulering og å utvikle et godt språkmiljø og slik sett har utviklet god kompetanse på dette området. En bydel (Stovner) kom imidlertid senere i gang med språkstimuleringsarbeidet enn de andre og la de første årene med gratis kjernetid mest vekt på rekruttering av barn til barnehage, mindre på innholdet i barnehagene.

Bydelene påpeker at de har tolket mandatet i gratis kjernetid-tiltaket slik at det skal bygges videre på de språkstimuleringsaktivitetene som allerede var blitt satt i gang i bydelene. Det sies at det har vært viktig for et godt resultat at ressurser kunne brukes på en fleksibel måte. Gratis kjernetid-midlene har dermed bidratt til å styrke språkstimuleringsarbeidet, i kombinasjon med andre tilsvarende satsinger som f.eks. Språkløftet, som flere av bydelene definerer som det språkfaglige «innholdet» eller språkstimuleringsmetodikken i gratis kjernetid-tiltaket. Gratis kjernetid-midler har, i kombinasjon med andre midler, gjort det mulig å kjøpe inn ulike typer av hjelpemidler (bøker, språkstimuleringspakker) og knytte til seg kompetanse som styrker språkstimuleringsarbeidet, som språkpædagoger og minoritetspedagoger.

Men en ting er å utvikle forutsetninger for et godt språkstimuleringsarbeid i form av språkpædagogiske kompetanse på bydelsnivå. En større utfordring er det å nå ut til alle barnehagene og styrke språkarbeidet i hver enkelt barnehage. Barnehageadministrasjonen i bydelene påpeker som en stor utfordring at barnehagene har for mange ansatte uten fagkompetanse, enten det dreier seg om styrere og pedagogiske ledere eller det øvrige personalet. Styrere og pedagogiske ledere uten førskoleutdanning skal veilede assistenter med lite norskkunnskaper og med svært lite skolegang. Og som Kostra-tallene har vist, er denne utfordringen reell. Det vises til at det ikke er tilstrekkelig å anskaffe ulike typer av hjelpemidler eller ha tilgang til spesialkompetanse dersom den daglige aktiviteten i barnehagen ikke i tilstrekkelig grad kan dra nytte av disse virkemidlene. Det påpekes av våre informanter at det i stor grad er i den daglige aktiviteten og samhandlingen i barnehagene at det gode språkarbeidet skjer, ikke bare i de kortere samlingene med en språkpædagog. Språkarbeidet får derfor ulik progresjon i de enkelte barnehagene; noen er godt i gang, andre henger etter. Flere av bydelene påpeker at fordi de har hatt behov

¹⁹ Dette omtales nærmere i Bogen & Reegård (2009).

for å rekruttere mange ansatte til barnehagene, har de vært for lite bevisste de språkkunnskapene de ansatte må ha, men at de nå i større vil grad ivareta målsettingen med gratis kjernetid og, dersom det er mulig, rekruttere personell med kompetanse som kan støtte opp om denne målsettingen.

Litteratur/referanser

- Bogen, H. og Reegård, K. (2009). *Gratis kjernetid i barnehage. Kartlegging av et forsøk i fem bydeler i Oslo*. Fafo-rapport 2009: 31. Oslo: Fafo.
- Drange, N., T. Havnes & Sandsør, A. M. J. (2012). *Kindergarten for all: Long run effects of a universal intervention*. Discussion papers No. 695, Statistisk sentralbyrå.
- Drange, N. & Telle, K. (2010). *The effect of preschool on the school performance of children from immigrant families. Results from an introduction of free preschool in two districts in Oslo*. Discussion papers No. 631, Statistisk sentralbyrå.
- Hagen, A., Lexau, Ø., Mikalsen, M.-L. & Streitlien, Å. (2012). *Sluttevaluering av Språkløftet og Utviklingsprosjektet i skoler med mer enn 25 % minoritetsspråklige elever*. Rapport 03/2012. Notodden: Telemarksforskning.
- Mogstad, M. (2005). *Fattigdom i Stor-Osloregionen. En empirisk analyse*. Rapporter 2005/11, Statistisk sentralbyrå.
- OECD (2012). *Starting strong III. – A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care*. <http://www.oecd.org/edu/preschoolandschool/startingstrongiii-aqualitytoolboxforearlychildhoodeducationandcare.htm>
- Rambøll (2011). *Kartlegging av språktiltak og sammenheng mellom barnehage og skole i bydelene i Oslo kommune*. Utarbeidet for Oslo kommune v/ Byrådsavdeling for kultur og utdanning.
- Rambøll (2009). *Evalueringsprosjektet i skoler med mer enn 25 % minoritetsspråklige elever*. Utarbeidet for Utdanningsdirektoratet.
- Veland, G. og Bogen, H. (2005). *Modeller for driftstilskudd i barnehagesektoren*. Fafo-rapport 500. Oslo: Fafo.

Appendix

Tabeller med bakgrunn for figurene

Tabell 1a: Bruk av barnehage i bydeler med gratis kjernetid, uten innvandrerbakgrunn						
År	Ettåringer	Toåringer	Treåringer	Fireåringer	Femåringer	Seksåringer
2005	0					
2006	0,03	0,5				
2007	0,04	0,66	0,7			
2008	0,03	0,7	0,87	0,76		
2009	0,03	0,72	0,89	0,95	0,8	
2010		0,74	0,89	0,95	0,97	0,8
2011			0,9	0,95	0,97	0,97
Tabell 1b: Bruk av barnehage i bydeler uten gratis kjernetid, uten innvandrerbakgrunn						
År	Ettåringer	Toåringer	Treåringer	Fireåringer	Femåringer	Seksåringer
2005	0,01					
2006	0,03	0,53				
2007	0,03	0,67	0,76			
2008	0,04	0,73	0,91	0,82		
2009	0,04	0,77	0,92	0,95	0,83	
2010		0,8	0,94	0,96	0,97	0,83
2011			0,93	0,97	0,97	0,97

Tabell 2a: Bruk av barnehage i bydeler med gratis kjernetid, med innvandrerbakgrunn						
År	Ettåringer	Toåringer	Treåringer	Fireåringer	Femåringer	Seksåringer
2005	0,01					
2006	0,01	0,07				
2007	0,01	0,12	0,19			
2008	0,01	0,13	0,29	0,47		
2009	0,01	0,17	0,31	0,67	0,72	
2010		0,2	0,37	0,69	0,87	0,78
2011			0,44	0,71	0,88	0,92

Tabell 2b: Bruk av barnehage i bydeler uten gratis kjernetid, med innvandrerbakgrunn						
År	Ettåringer	Toåringer	Treåringer	Fireåringer	Femåringer	Seksåringer
2005	0,01					
2006	0,01	0,09				
2007	0,02	0,13	0,19			
2008	0,01	0,18	0,28	0,39		
2009	0,02	0,22	0,34	0,58	0,56	
2010		0,25	0,45	0,64	0,77	0,65
2011			0,45	0,72	0,76	0,81

Figur 3a: Andel i barnehage		
Alder	Andel uten innvandrerbakgrunn i bydeler uten gratis kjernetid	Andel uten innvandrerbakgrunn i bydeler med gratis kjernetid
1	0,02	0,02
2	0,6	0,58
3	0,83	0,79
4	0,89	0,86
5	0,9	0,88
6	0,9	0,89

Figur 3b		
Alder	Andel med innvandrerbakgrunn i bydeler uten gratis kjernetid	Andel med innvandrerbakgrunn i bydeler med gratis kjernetid
1	0,01	0,01
2	0,11	0,09
3	0,24	0,24
4	0,49	0,57
5	0,66	0,8
6	0,73	0,85

Figur 4: Andel deltid				
	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid
Alder	Uten innvandrerbakgr	Uten innvandrerbakgr	Med innvandrerbakgr	Med innvandrerbakgr
2	0,04	0,04	0,18	0,11
3	0,04	0,04	0,1	0,1
4	0,01	0,02	0,09	0,13
5	0,01	0,02	0,1	0,15
6	0,01	0,01	0,09	0,12

Figur 5: Alna				
	Bydeler uten gratis kjernetid	Alna	Bydeler uten gratis kjerne-	Alna
Alder	Uten innvandrerbakgr	Uten innvandrer- bakgr	tid Med innvandrerbakgr	Med innvandrer- bakgr
1	0,02	0,01	0,01	0,01
2	0,6	0,51	0,11	0,1
3	0,83	0,78	0,24	0,24
4	0,89	0,84	0,49	0,56
5	0,9	0,88	0,66	0,81
6	0,9	0,88	0,73	0,86

Figur 6: Bjerke				
	Bydeler uten gratis kjernetid	Bjerke	Bydeler uten gratis kjerne-	Bjerke
Alder	Uten innvandrerbakgr	Uten innvandrer- bakgr	tid Med innvandrerbakgr	Med innvandrer- bakgr
1	0,02	0,02	0,01	0,02
2	0,6	0,65	0,11	0,1
3	0,83	0,81	0,24	0,24
4	0,89	0,88	0,49	0,48
5	0,9	0,9	0,66	0,75
6	0,9	0,9	0,73	0,85

Figur 7: Grorud				
	Bydeler uten gratis kjernetid	Grorud	Bydeler uten gratis kjerne-	Grorud
Alder	Uten innvandrerbakgr	Uten innvandrer- bakgr	tid Med innvandrerbakgr	Med innvandrer- bakgr
1	0,02	0,03	0,01	0,01
2	0,6	0,61	0,11	0,11
3	0,83	0,79	0,24	0,27
4	0,89	0,87	0,49	0,64
5	0,9	0,89	0,66	0,81
6	0,9	0,91	0,73	0,85

Figur 8: Søndre Nordstrand				
Alder	Bydeler uten gratis kjernetid Uten innvandrerbakgr	Søndre Nordstrand Uten innvandrer- bakgr	Bydeler uten gratis kjerne- tid Med innvandrerbakgr	Søndre Nordstrand Med innvandrer- bakgr
1	0,02	0,02	0,01	0,01
2	0,6	0,57	0,11	0,09
3	0,83	0,76	0,24	0,23
4	0,89	0,85	0,49	0,58
5	0,9	0,87	0,66	0,8
6	0,9	0,87	0,73	0,84

Figur 9: Stovner				
Alder	Bydeler uten gratis kjernetid Uten innvandrerbakgr	Stovner Uten innvandrer- bakgr	Bydeler uten gratis kjerne- tid Med innvandrerbakgr	Stovner Med innvandrer- bakgr
1	0,02	0,01	0,01	0
2	0,6	0,57	0,11	0,07
3	0,83	0,79	0,24	0,22
4	0,89	0,86	0,49	0,58
5	0,9	0,88	0,66	0,8
6	0,9	0,87	0,73	0,84

Figur 10: Andel jenter				
Alder	Bydeler uten gratis kjernetid Uten innvandrerbakgr	Bydeler med gratis kjernetid Uten innvandrerbakgr	Bydeler uten gratis kjernetid Med innvandrerbakgr	Bydeler med gratis kjernetid Med innvandrerbakgr
2	0,49	0,49	0,5	0,47
3	0,5	0,49	0,5	0,46
4	0,5	0,49	0,49	0,48
5	0,5	0,49	0,5	0,48
6	0,49	0,48	0,52	0,48

Figur11a:Hvorvidt mor har fullført videregående skole, familier uten innvandrerbakgrunn				
	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid
Alder	Ikke i barnehage	Ikke i barnehage	I barnehage	I barnehage
2	0,8	0,62	0,92	0,85
3	0,73	0,58	0,9	0,8
4	0,75	0,59	0,89	0,79
5	0,78	0,65	0,89	0,78
Figur11b:Hvorvidt mor har fullført videregående skole, familier med innvandrerbakgrunn				
	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid
Alder	Ikke i barnehage	Ikke i barnehage	I barnehage	I barnehage
2	0,17	0,24	0,36	0,39
3	0,15	0,21	0,33	0,41
4	0,13	0,19	0,26	0,32
5	0,15	0,21	0,23	0,28

Figur12a:Medianinntekt (i tusen kr) i familier uten innvandrerbakgrunn med barn i/ikke i barnehage				
	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid
Alder	Ikke i barnehage	Ikke i barnehage	I barnehage	I barnehage
2	681	567	832	743
3	702	562	885	778
4	773	622	938	817
5	848	692	978	854
Figur 12b: Medianinntekt (i tusen kr) i familier med innvandrerbakgrunn med barn i/ikke i barnehage				
	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid	Bydeler uten gratis kjernetid	Bydeler med gratis kjernetid
Alder	Ikke i barnehage	Ikke i barnehage	I barnehage	I barnehage
2	238	380	371	519
3	269	415	404	540
4	254	381	392	544
5	252	354	385	534

Gratis kjernetid

Dette er første underveisrapport i Barne-, likestillings- og integreringsdepartementets evaluering av ordningen med gratis kjernetid i barnehage i fem bydeler i Oslo. Gratis kjernetidordningen i disse bydelene innebærer at alle foreldre får tilbud om 20 gratis timer i barnehage per uke for sine 4- og 5-åringer. Tiltaket retter seg særlig til minoritetsspråklige barn og deres foreldre. Målsettingen med evalueringen er å undersøke om tilbudet om gratis kjernetid i barnehage bidrar til at barna står bedre rustet med hensyn til norskkunnskaper og generelt sosiale ferdigheter i overgangen til skole (enn de ville gjort uten et slikt tilbud). Rapporten dokumenterer utvalget av de første kohortene av barn som inngår i evalueringen, og den beskriver også det barnehage- og språkstimuleringstilbudet som tilbys barna som går i barnehage året før skolestart.